

Гілберт Кіт Честертон
КАЗОЧКА
ПАТЕРА БРАУНА

ВИДАННЯ З ПАРАЛЕЛЬНИМ ТЕКСТОМ

Gilbert Keith Chesterton
THE FAIRY TALE
OF FATHER BROWN

Гілберт Кіт Честертон
Казочка патера Брауна =
The Fairy Tale of Father Brown
Серія «Видання з
паралельним текстом»

предоставлено правообладателями

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=33165729

*Гілберт Кіт Честертон «Казочка патера Брауна». Серія «Видання з паралельним текстом». Літературно-художнє видання (англійською та українською мовами): Фоліо; Харків; 2017
ISBN 978-966-03-7897-1*

Аннотація

Гілберт Кіт Честертон (1874—1936) – англійський християнський мислитель, журналіст і письменник кінця XIX – початку XX століття. Лицар-командор із зіркою ватиканського ордену Святого Григорія Великого. Усього Честертон написав близько 80 книжок, серед яких кілька сотень віршів, 200 оповідань, 4000 есеїв, п'єси та романи. Зажив слави як автор циклу детективних новел, головним персонажем яких був патер Браун. Цей, на перший погляд, нічим не примітний священник завдяки своїй спостережливості й вмінню зіставляти факти вмів майстерно розкривати найскладніші і найзаплутаніші злочини.

До видання увійшло 9 новел з детективним сюжетом, серед яких «Стріла небесна», «Прокляття золотого хреста», «Казочка патера Брауна» та інші.

В формате a4.pdf сохранено издательское форматирование

Содержание

Казочка патера Брауна	5
Стріла небесна	5
Невидимець	43
Зелений чоловічок	70
Відсутність пана Гласса	94
Крилатий стилет	111
Кінець ознакомительного фрагмента.	133

Гілберт Кіт Честертон

Казочка патера Брауна = The Fairy Tale of Father Brown

Казочка патера Брауна

Стріла небесна

Боюся, що не менше ста детективних історій починаються з того, що хтось виявив труп убитого американського мільйонера, – обставина, від якої чомусь всі починають неймовірно хвилюватися. Щасливий, до речі, повідомити, що і наша історія починається з убитого мільйонера, а якщо сказати точніше, з цілих трьох, які навіть можна порахувати *embarras de richesse*.¹ Але саме цей збіг чи, може, сталість у виборі об'єкта і виокремили справу з ряду банальних карних випадків, перетворивши в проблему надзвичайної складності.

Не вдаючись у подробиці, чутки стверджували, що всі

¹ Зайва розкіш (*франц.*).

троє стали жертвами прокляття, що тяжіє над власниками якоїсь коштовної історичної реліквії, цінність якої була, втім, не тільки історичною. Реліквія ця була чимось на кшталт прикрашеного коштовним камінням келиха, відомого під назвою «коптська чаша». Ніхто не знав, як вона опинилася в Америці, але вважалося, що раніше вона належала до церковного начиння.

Дехто приписував долю її власників фанатизму котрогось східного християнина, пригніченого тим, що священна чаша потрапила в такі матеріалістичні руки. Про таємничого вбивцю, котрий, можливо, зовсім не був фанатиком, ширилося чимало чуток і часто писали часописи.

Безіменне це створіння набуло ім'я, точніше прізвисько. Втім, ми почнемо розповідь лише з третього вбивства, позаяк лише тоді на сцені з'явився такий собі патер Браун, герой цих нарисів.

Зійшовши з палуби атлантичного лайнера і ступивши на американську землю, священник, як і багато англійців, котрі приїжджали в Штати, з подивом виявив, що він – знаменитість. Його низькорослу постать, його малопримітне короткозоре обличчя, його добряче поруділу сутану на батьківщині ніхто б не назвав незвичайними, хіба що не надто пересічними. Але в Америці вміють створити людині славу: участь патера Брауна в розплутуванні двох-трьох цікавих карних справ і його старовинне знайомство з екс-злочинцем і нишпоркою Фламбо створили йому в Америці популярність,

в той час як в Англії про нього лише просто дехто чув. З подивом поглядав він на репортерів, котрі, наче якісь розбійники, напали на нього зусібч уже в порту і стали питатися йому про речі, в яких він ніяк не міг вважатися авторитетом, наприклад, про жіночу моду і про статистику злочинів у країні, де він ще й кілька кроків не зробив. Можливо, за контрастом із чорним колом репортерів, що щільно зімкнулося навколо нього, патерові Брауну кинулася в вічі постать, що стояла трохи віддалік, яка також виділялася своєю чорнотою на ошатній, освітленій яскравим літнім сонцем набережній, але трималася осторонь. Високий, із жовтуватим обличчям чоловік у великих дивовижних окулярах. Дочекавшись, коли репортери відпустили священника, він жестом зупинив його і сказав:

– Даруйте, це не ви шукаєте капітана Вейна?

Патер Браун заслуговував певного вибачення, тим більше що й сам він гостро відчував свою провину. Згадаймо, що він вперше побачив Америку, головне ж – уперше бачив такі окуляри, бо мода на окуляри в масивній черепаховій оправі ще не дійшла до Англії. У перший момент у нього виникло відчуття, ніби він дивиться на окате морське чудовисько, чия голова чимось нагадує водолазний шолом. Загалом же незнайомиць був одягнений чепуристо, і простодушний гість здивувався, як міг такий красунчик спотворити себе такими безглуздими величезними окулярами. Це було все одно, якби якийсь денді для більшої елегантності пригвинтив собі

дерев'яну ногу. Загнало його в глухий кут і запропоноване незнайомцем запитання. У довгому списку осіб, котрих патер Браун сподівався побачити в Америці, і справді значився якийсь Вейн, американський авіатор, один із друзів прибульця, котрі живуть у Франції, але він ніяк не очікував, що цей Вейн зустрінеться йому аж так скоро.

– Прошу вибачення, – сказав він невпевнено, – то це ви – капітан Вейн? Чи... ви його знаєте?

– Що я не капітан Вейн – можу стверджувати досить сміливо, – незворушно відгукнувся чоловік в окулярах. – Я майже не сумнівався в цьому, коли залишав його в автомобілі, де він зараз чекає. На ваше друге запитання відповісти складніше. Вважаю, що я знаю Вейна, його дядечка і, крім того, старого Мертона. Я старого Мертона знаю, але старий Мертон не знає мене. Він бачить у цьому свою перевагу, я ж вважаю, що перевага за мною. Тямите, що я маю на увазі?

Патер Браун не зовсім збагнув його. Він поморгав, глянув на блискучу гладь моря, на верхівки хмарочосів, а потім перевів погляд на незнайомця.

Ні, не тільки тому, що він ховав очі за окулярами, обличчя його виглядало настільки непроникним. Було в цьому жовтому обличчі щось азійське, навіть монгольське, сенс його промов, здавалося, наглухо був прихований за суцільними пластами іронії. Серед товариських і доброзичливих жителів цієї країни раз по раз зустрічається такий індивід – непроникний американець.

– Моє ім'я Дрейдж, – сказав він, – Норман Дрейдж, й я американський громадянин, що все пояснює. Принаймні інше, я сподіваюся, пояснить мій товариш Вейн. А Четверте липня² буде іншим святкуванням.

Приголомшений священик дозволив своєму новому знайомому затягти себе до автомобіля, що стояв неподалік, де сидів молодик із жовтим скуйовдженим волоссям і стривоженим змарнілим обличчям. Він здалеку привітав патера Брауна і назвався: Пітер Вейн. Священик не встиг отямитися, як його заштовхнули в автомобіль, який прудко промчав вулицями та виїхав за місто. Не звиклий до стрімкої діловитості американців, слуга Божий почувався приблизно так, ніби його звабили в чарівну країну в запряженій драконами колісниці. Й як не важко йому було зосередитися, та саме тут йому довелося вперше вислухати в розлоному викладі Вейна, який Дрейдж іноді переривав уривчастими фразами, історію про «коптську чашу» і про пов'язані з нею два вбивства.

Як він збагнув, дядько Вейна, такий собі Крейк, мав компаньйона на прізвище Мертон, і цей Мертон був третім за рахунком багатим махлярем, у чії руки потрапила «коптська чаша». Колись перший із них, Титус П. Трент, мідний король, став отримувати листи з погрозами від невідомого адресанта, котрий підписувався Деніел Дум. Ім'я, без сумніву, було вигаданим, але його носій швидко прославився, хоча доброї слави і не набув. Робін Гуд і Джек Різник укупі не

² Четверте липня – День незалежності Америки.

були б знаменитішими, ніж цей автор листів із погрозами, котрий не мав наміру, як незабаром з'ясувалося, обмежитися словами. Все закінчилося тим, що одного ранку старого Трента знайшли в його парку біля ставка головою в воді, а вбивця безслідно зник. На щастя, чаша зберігалася в сейфі банку і разом із іншим майном перейшла до кузена покійного, Браяна Гордера, також дуже заможного чоловіка, але й він незабаром отримав погрози безіменного ворога. Труп Браяна Гордера знайшли біля підніжжя скелі, неподалік від його приморської вілли, будинок же був пограбований, цього разу – дуже ґрунтовно. І хоча чаша не дісталася грабіжнику, він викрав у Гордера стільки цінних паперів, що справи останнього опинилися в найжалогіднішому стані.

– Удові Браяна Гордера, – розповідав далі Вейн, – довелося продати майже всі цінності. Мабуть, саме тоді Брандер Мертон і придбав цю знамениту чашу. У будь-якому разі, коли ми познайомилися, вона вже перебувала у нього. Але, як ви самі розумієте, бути її власником – доволі обтяжливий привілей.

– Пан Мертон також отримує листи з погрозами? – помовчавши, поцікавився патер Браун.

– Гадаю, що так, – підтвердив пан Дрейдж, і щось у його голосі змусило священника поглянути на нього уважніше: Дрейдж безгучно сміявся, та так, що у священника побігли по шкірі сироти.

– Я майже не сумніваюся, що він отримував такі листи, –

насупившись, сказав Пітер Вейн. – Я сам їх не читав: його пошту переглядає тільки секретар, і то не всю, оскільки Мертон, як і всі багатії, звик тримати свої справи в таємниці. Але я бачив, як він якось розсердився і засмутився, отримавши якісь листи. До речі, він одразу ж їх подер, ото ж секретар їх навіть не бачив. Секретар також стурбований: за його словами, старигана хтось переслідує. Коротко кажучи, ми будемо дуже вдячні тому, хто хоч трохи нам допоможе дати всьому цьому лад. А позаяк ваш талант, патере Браун, усім відомий, то секретар просив мене невідкладно запросити вас у будинок Мертона.

– То он воно що, – сказав патер Браун, котрий нарешті почав тямити, куди і навіщо його тягнуть. – Але я навіть не уявляю, чим можу вам зарадити. Адже ви весь час тут, і у вас у стократ більше даних для наукового висновку, ніж у випадкового відвідувача.

– Атож, – сухо погодився пан Дрейдж, – наші висновки достатньо наукові, але занадто наукові, щоб повірити в них. Убити таку людину, як Титус П. Трент, могла тільки небесна кара, і наукові пояснення тут не допоможуть. Як кажуть, грім із ясного неба.

– Невже ви маєте на увазі втручання потойбічних сил? – вигукнув Вейн.

Але не так просто було вгадати, що має на увазі Дрейдж. Утім, якби він сказав про когось «та ще штучка», то можна було б майже напевно припустити, що це означає «дурень».

Пан Дрейдж мовчав, непроникний і нерухомиий, як справжній азіат. Незабаром автомобіль зупинився, мабуть, прибувши до місця призначення, і перед ними відкрилася дивна картина. Дорога, яка до цього простягалася серед рідко засаджених дерев, раптово вивела їх на широку рівнину, і пасажирів побачили споруду, яка складалася лише з однієї стіни, утворюючи коло на зразок захисного валу у військовому таборі римлян. Споруда ця чимось нагадувала летовище. На вигляд огорожа не була схожа на дерев'яну чи кам'яну і при ретельному огляді виявилася металевою.

Усі вийшли з автомобіля і після певних маніпуляцій, подібних до тих, що виробляються при відкриванні сейфа, в стіні тихесенько відчинилися дверцята. На превеликий подив священика, чоловік на ім'я Норман Дрейдж не забажав увійти.

– Я не піду, – заявив він із похмурою іронією. – Боюся, що старий Мертон не витримає таких радощів. Він мене так любить, що, не дай Боже, помре від щастя.

І він рішуче подався геть, а патер Браун, дивуючись все більше і більше, увійшов у сталеві дверцята, які тут же за ним затраснулися. Священик побачив великий доглянутий парк, що тішив око веселим розмаїттям барв, але був абсолютно позбавлений дерев, високих кущів і високих квітів. У центрі парку височів будинок, гарний і своєрідний, але так сильно витягнутий вгору, що швидше був схожий на вежу. Яскраві сонячні відблиски блукали там і тут на скельцях

розташованих під самим дахом вікон, але в нижній частині будинку вікон, вочевидь, не було. Все навколо виблискувало бездоганною чистотою, здавалося, властивою вже самому повітрю Америки, на рідкість прозору. Пройшовши через портал, гості побачили мармур, метал, емаль, що сяяли яскравими фарбами, але нічого схожого на сходи. Тільки в самому центрі виднілася вмурована в товсті стіни шахта ліфта. Доступ до неї перегороджували могутні на вигляд чолов'яги, схожі на поліціантів у цивільному.

– Достатньо фундаментальна система охорони, не сперечаюся, – сказав Вейн. – Вам, можливо, трохи смішно, що Мертон живе в такій фортеці: в парку немає жодного дерева, за яким хтось міг би сховатися. Але ви не знаєте цієї країни, тут можна очікувати що завгодно. До того ж ви, мабуть, навіть не уявляєте, що за постать Брандер Мертон. На вигляд він скромний, тихий чоловічок, якщо такого зустрінеш на вулиці, то не помітиш. Утім, зустріти його на вулиці тепер було б дивно: якщо він і виїжджає, то в закритому автомобілі. Але коли щось із ним станеться, хвиля землетрусів струсоє весь світ від тихоокеанських островів до Аляски. Чи був колись імператор або король, котрий мав би таку владу над народами? Але ж, зізнайтеся, якби вас запросили в гості до царя або англійського короля, ви пішли б із цікавості. Як би ви не ставилися до мільйонерів і монархів, чоловік, котрий має таку владу, не може не бути цікавим. Сподіваюся, ваші принципи не перешкоджають вам відвідувати сучасних

імператорів, на кшталт Мертона.

– Аж ніяк, – незворушно відповів патер Браун. – Мій обов'язок – відвідувати в'язнів і всіх нещасних, котрі потерпають у в'язниці.

Молодик насупився і промовчав, на його худому обличчі з'явився дивний, не дуже привітний вираз. Потім він раптом сказав:

– Крім цього не забувайте, що Мертона переслідує не просто дрібний шахрай або якась там «Чорна рука».³ Цей Деніел Дум – справжній чортяка. Згадайте, як він убив Трента в його ж парку, а Гордера – біля самого будинку, й обидва рази вибрався звідти непоміченим.

Стіни горішнього поверху були неймовірно товсті та масивні, кімнат же було тільки дві: передпокій і кабінет великого мільйонера. У той момент, коли патер Браун і Вейн входили в передпокій, з дверей другої кімнати з'явилися два інших відвідувачі. Одного з них Вейн назвав дядьком. Це був невисокий, але дуже міцний і енергійний чоловік, із поголеною головою, яка здавалася голомозою, і до того темним обличчям, що воно, здавалося, ніколи не було білим. Це був старий Крейк, котрий прославився у війнах із червоношкірими, природно, іменованій Гікорі Крейком, в пам'ять ще знаменитішого старого Гікорі.⁴ Зовсім іншого типу був його су-

³ «Чорна рука» – шовіністична сербська організація, яка на початку ХХ століття вдавалася до терористичних методів.

⁴ Гікорі – прізвисько генерала Ендрю Джексона (1767–1845), президента

путник – верткий фертик із чорним, ніби лакованим волоссям і з моноклем на широкій чорній шворці – Бернард Блейк, адвокат старого Мертонна, запрошений компаньйонами на ділову нараду.

Четверо чоловіків, із котрих двійко шанобливо наближались до святая святих, а двоє інших настільки ж шанобливо звідти віддалялися, зустрівшись посеред кімнати, вступили між собою в нетривалу чемну балачку. А за всіма цими діями і маніпуляціями з глибини напівтемного передпокою, який освітлювало тільки внутрішнє вікно, спостерігав кременний чолов'яга з обличчям негроїда і широчезними плечима. Таких, як він, жартівники-американці називають злими дядьками, друзі називають охоронцями, а вороги – найманими вбивцями.

Він сидів не рухаючись біля дверей кабінету і навіть бровою не повів при їхній появі. Зате Вейн, побачивши його, наполохався.

– А хіба господар там сам-один? – спитав він.

– Заспокойся, Пітере, – з усмішкою відказав Крейк. – З ним його секретар Вілтон. Сподіваюся, цього цілком достатньо. Вілтон вартий двадцяти охоронців. Він такий пильний, що, мабуть, ніколи й не спить. Дуже сумлінний чолов'яга, до того ж швидкий і безшумний, як індіанець.

– Ну, в цьому ви петраєте, – погодився племінник. – Пам'ятаю, ще в дитинстві, коли я захоплювався книгами про ін-

діанців, ви навчали мене різним прийомом червоношкірих. Правда, в цих моїх книгах індіанцям завжди доводилося кепсько.

– Зате в житті – не завжди, – зауважив старий солдат.

– Справді? – доброзичливо поцікавився пан Блейк. – Хіба вони могли протистояти нашій вогнепальній зброї?

– Я бачив, як один індіанець, озброєний тільки маленьким ножом і в якого цілилися з сотні рушниць, убив білого, що стояв на мурі, – зазначив Крейк.

– Убив ножом? Але як? – здивувався Блейк.

– Він його кинув, – пояснив Крейк. – Метнув перш, ніж у нього встигли вистрелити. Якийсь новий, незнайомий мені прийом.

– Сподіваюся, ви з ним так і не ознайомилися, – реготнув племінник Крейка.

– Мені здається, – задумливо промовив патер Браун, – з цієї історії можна мати зиск.

Поки вони так паякали, зі суміжної кімнати вийшов і спинився трохи віддалік пан Вілтон, секретар Мертонна, блідий чоловік зі світлим волоссям, квадратним підборіддям і незмигними собачими очиськами. В ньому і справді було щось від сторожового пса.

Він виголосив одну лише фразу: «Пан Мертон прийме вас через десять хвилин», але всі тут же почали розходитися. Старий Крейк сказав, що йому вже час, племінник вийшов разом із ним і правником, і Браун на кілька хвилин за-

лишився наодинці з секретарем, оскільки навряд чи можна було вважати людською або хоча б живою істотою здорованя-негра, котрий, обернувшись до них спиною, нерухомо сидів, втупивши погляд у двері кабінету господаря.

– Обережність не завадить, – зауважив секретар. – Ви, мабуть, уже чули про Деніела Дума і знаєте, як небезпечно залишати господаря надовго самого.

– Але ж зараз він залишився сам-один? – спитав Браун.

Секретар зиркнув на нього похмурими сірими очима.

– Всього на п'ятнадцять хвилин, – пояснив він. – Тільки чверть години на добу він проводить на самоті, він сам цього зажадав, і не без причини.

– Що ж це за причина? – поцікавився гість.

Очі секретаря дивилися так само пильно, не моргаючи, але суворі складка біля рота стала жорсткою.

– «Коптська чаша», – сказав він. – Ви, можливо, про неї забули. Але господар не забуває, він ні про що не забуває. Він не довіряє її нікому з нас. Ховає її десь у кімнаті, але де і як – ми не знаємо, і дістає її, лише коли залишається сам. Ось чому нам доводиться ризикувати ті п'ятнадцять хвилин, поки він молиться там на свою святиню, бо гадаю, що інших святинь у нього немає. Ризик, утім, невеликий, я тут влаштував таку пастку, що й сам дідько не пробереться в неї, а вірніше – з неї не вибереться. Якщо цей чортів Дум завітає до нас у гості, йому доведеться тут затриматися. Всі ці чверть години я сиджу, як на голках, і якщо почую постріл або гамір

боротьби, то натисну на цю кнопку, і металева стіна парку опиниться під струмом, смертельним для кожного, хто спробує через неї перелізти. Та пострілу і не буде, ці двері – єдиний вхід у кімнату, а вікно, біля якого сидить господар, також єдине, і дертися до нього довелося б на саму гору вежі по стіні, слизькій, як змащена смальцем жердина. До того ж усі ми, звісно, озброєні, і навіть якщо Дум пробереться в кімнату, живим він звідси не вийде.

Патер Браун поморгав, розглядаючи килим. Потім, раптом якимось стрепенувшись, він повернувся до Вілтона.

– Сподіваюся, ви не образитесь. У мене тільки-но промайнула одна думка. Щодо вас.

– Справді? – відгукнувся Вілтон. – Що ж це за думка?

– Мені здається, що ви – людина, одержима одним прагненням, – сказав патер Браун. – Даруйте за відвертість, але, мені здається, ви більше хочете спіймати Деніела Дума, ніж урятувати Брандера Мертона.

Вілтон легко сіпнувся, продовжуючи пильно дивитися на священика, потім його жорсткий рот скривила дивна посмішка.

– Як ви про це... Чому ви так вирішили? – спитав він.

– Ви сказали, що, тільки-но почувши постріл, тут же ввімкнете струм, який уб'є втікача, – сказав його опонент. – Ви, мабуть, тямите, що постріл позбавить життя вашого господаря, перш ніж струм позбавить життя його ворога. Не думаю, що, якби це залежало від вас, ви не стали б захища-

ти пана Мертонна, але враження таке, що для вас це питання другорядне. Застережень більш ніж треба, як ви сказали, і, здається, всі вони винайдені вами. Але винайшли ви їх, так виглядає, насамперед для того, щоб спіймати вбивцю, а не врятувати його жертву.

– Патере Браун, – неголосно сказав секретар. – Ви розумні та проникливі, але, головне, у вас є якийсь дар: ви спонукаєте до відвертості. До того ж, імовірно, ви і самі про це незабаром почуєте. Тут у нас усі жартують, що я маніяк, і піймання цього злочинця – мій пунктик. Можливо, так воно і є. Але вам я скажу те, чого ніхто з них не знає. Моє повне ім'я – Джон Вілтон Гордер.

Священик кивнув, немов підтверджуючи, що тепер уже йому все стало ясно, але секретар провадив далі:

– Цей індивід, котрий називає себе Думом, убив мого батька і дядька, а також довів до банкрутства мою матір. Коли Мертону знадобився секретар, я подався до нього на службу, розсудивши, що там, де є чаша, рано чи пізно з'явиться і злочинець. Але я не знав, хто він, а лише його підстерігав. Я чесно служив Мертону.

– Розумію, – м'яко сказав патер Браун. – До речі, чи не час нам до нього увійти?

– Авжеж, певна річ, – підтвердив Вілтон і знову трохи сіпнувся, ніби прокидаючись від задуми. Священик вирішив, що ним на мить знову заволоділа його манія. – Заходьте ж, прошу вас.

Священик не зволюкаючи пройшов у другу кімнату. Гість і господар не привіталися один із одним – у кабінеті панувала мертва тиша, за мить священик знову з'явився на порозі.

У той же момент стрепенувся мовчазний охоронець, котрий сидів біля дверей. Було таке враження, ніби ожила шафа або креденс. Здавалося, сама поза священика виказувала тривогу. Світло падало на його голову ззаду, і обличчя було в тіні.

– Мені здається, вам слід натиснути на вашу кнопку, – сказав він зітхнувши.

Вілтон схопився, прокинувшись від своїх похмурих роздумів.

– Але ж пострілу не було, – заперечив він тремтячим голосом.

– Це залежить від того, – зронив патер Браун, – що розуміти під словом «постріл».

Вілтон кинувся до дверей і разом зі священиком потрапив у другу кімнату. Вона була порівняно невелика та витончена, але обставлена просто. Прямо навпроти дверей містилося велике вікно, з якого відкривався вид на сад і порослу рідким лісом рівнину. Вікно було відчинене, біля нього стояли крісло і маленький столик. Можливо, насолоджуючись короткими митями самотності, в'язень прагнув насолодитися заодно і свіжим повітрям, і світлом.

На столику стояла «коптська чаша», власник поставив її ближче до вікна явно для того, щоб роздивитися краще. А

дивитися було на що – в сильному й яскравому сонячному світлі коштовні камені вигравали кольоровими вогниками, і чаша здавалася подобою Грааля. Поглянути на неї, без сумніву, варто було, але Брандер Мертон на неї не дивився. Голова його була закинута на спинку крісла, густа грива сивого волосся майже торкалася підлоги, загострена борідка з сивиною стирчала вгору, буцімто вказуючи в стелю, а з горла стирчала довга коричнева стріла з червоним оперенням.

– Беззвучний постріл, – тихо сказав патер Браун. – Я якраз недавно розмірковував про цей новий винахід – духову рушницю. Лук і стріли були винайдені дуже давно, а шуму не виробляють зовсім.

Помовчавши, він додав:

– Боюся, що він помер. Що будемо робити?

Блідий, як крейда, секретар зусиллям волі опанував себе.

– Як що? Натисну кнопку, – сказав він. – І якщо я не вколошкаю Дума, то хоча б знайду його, куди б він не втік.

– Пильуйте, щоб не порішили своїх друзів, – зауважив священик. – Вони, мабуть, неподалік. Мені здається, їх слід попередити.

– Та ні, вони вже все знають, – відповів Вілтон, – і не полізуть через стіну. Хіба що хтось із них... дуже поспішає.

Патер Браун підійшов до вікна і визирнув із нього. Пласкі клумби саду стелилися далеко вниз, як розмальована ніжними фарбами мапа світу. Навколо було так порожньо, вежа стрімла в небо так високо, що йому мимоволі згадалася

недавно почута дивна фраза.

– Як грім із ясного неба, – сказав він. – Що це сьогодні балакали про грім із ясного неба і про кару небесну? Гляньте, яка висота. Дивовижно, що стріла могла подолати таку відстань, якщо тільки вона не пущена з неба.

Вілтон нічого не сказав, і священник продовжував, ніби балакаючи сам із собою.

– Або, може, з літака... Треба буде розпитати молодого Вейна про літаки.

– Їх тут багато літає, – сказав секретар.

– Дуже стародавня або дуже сучасна зброя, – зауважив па-тер Браун.

– Дядечко молодого Вейна, вважаю, також міг би нам допомогти. Треба буде розпитати його про стріли. Стріла схожа на індіанську. Вже не знаю, звідки цей індіанець її пустив, але згадайте історію, яку нам розповів старий. Я ще тоді зауважив, що з неї можна мати зиск.

– Якщо і можна, – затято заперечив Вілтон, – то суть її лише в тому, що індіанець здатен пустити стрілу так далеко, як вам і не снилося. Безглуздо порівнювати ці два випадки.

– Гадаю, мораль тут дещо інша, – сказав священник.

Хоча вже наступного дня він наче розчинився серед мільйонів нью-йоркців і, мабуть, не намагався виділитися з ряду безіменних номерів, що населяють нумеровані нью-йоркські вулиці, насправді ж він півмісяця наполегливо, але

непомітно працював над поставленим перед ним завданням.

Патер Браун боявся, що правосуддя покарає невинного. Він легко знайшов нагоду побалакати з двома-трьома людьми, пов'язаними з таємничим убивством, не показуючи, що вони цікавлять його більше за інших. Особливо цікавою та пізнавальною була його бесіда зі старим Гікорі Крейком. Відбулася вона на лавці в Центральному парку. Ветеран сидів, упершись худим підборіддям у кістляві кулаки, які стискали химерне руків'я ціпка, схожого на томагавк з темно-червоного дерева.

– Аякже, стріляли, мабуть, здалеку, – хитаючи головою, торочив Крейк, – але навряд чи можна так уже точно визначити дальність польоту індіанської стріли. Я пам'ятаю випадки, коли стріла пролітала разюче велику відстань і потрапляла в ціль точніше за кулю. Правда, в наш час важко зустріти озброєного луком і стрілами індіанця, та й у наших краях індіанців немає. Але якби хтось із досвідчених стрільців-індіанців раптом опинився біля мертонівського будинку і зачався з луком ярдів за триста від стіни... Гадаю, він зумів би послати стрілу через стіну і трафити в Мертона. У давні часи мені траплялося бачити і не такі дива.

– Я не сумніваюся, – ввічливо сказав священник, – що дива вам доводилося не тільки бачити, а й творити.

Старий Крейк гмикнув.

– Навіщо ворухити давнє, – помовчавши, уривчасто буркнув він.

– Декому подобається ворухити старе, – сказав патер Браун. – Сподіваюся, у вашому минулому не було нічого такого, що дало б привід для чуток у зв'язку з цією історією.

– Як вас розуміти? – гаркнув Крейк і грізно вибалушив очі, які вперше ворухнулись на його червоному дерев'яному обличчі, що чимось нагадувало руків'я томагавка.

– Ви так добре знайомі з усіма прийомами та хитрощами червоношкірих... – повільно почав служитель Церкви.

Крейк, котрий досі сидів згорбившись, мало не зіщулившись, сховавши підборіддя у свій химерний ціпок, раптом схопився, стискаючи його, як кийок, – справжнісінький тобї бандюга, готовий кинутися в бійку.

– Що? – зойкнув він хрипко. – Що за чортівня? Ви смієте натякати, що це я вбив свого зятя?

Люди, що сиділи на лавах, з цікавістю спостерігали за суперечкою низькорослого голомозого здорованя, який розмахує дивовижною палицею, і маленького чоловічка в чорній сутані, котрий застиг у повній нерухомості, якщо не брати до уваги легкі змиги очей. Був момент, коли здавалося, що войовничий здоровань з істинно індіанською рішучістю і хваткою гепне свого супротивника по голові, і здалеку вже замаячила поважна фігура ірландця-поліціанта. Але священник лише спокійно сказав, немов відповідаючи на звичайнісіньке запитання:

– Я дійшов до певних висновків, але не вважаю за необхідне посилатися на них, перш ніж зможу вичерпно пояснити

ти все.

Чи то кроки поліціанта, котрий наближався, чи погляд священика таки втихомирили старого Гікорі, але він засунув палицю під пахву і, бурмочучи, знову насунув на голову капелюх. Безтурботно побажавши йому всього найкращого, священик не кваплячись вийшов із парку і попрямував в якийсь готель, у загальній вітальні якого він розраховував застати Вейна. Молодик радісно підхопився, вітаючи патера Брауна. Він виглядав ще виснаженішим, ніж здавалося раніше, його гнітила якась тривога. До того ж у священика виникла підозра, що зовсім недавно його юний приятель намагався порушити – на жаль, із безсумнівним успіхом – останню поправку до американської конституції.⁵ Але Вейн одразу пожвавився, як тільки мова зайшла про його улюблену справу. Патер Браун ніби побічно спитав, чи часто літають над будинком Мертона літаки, і додав, що, побачивши круглу стіну, спершу прийняв її за летовище.

– А у вашій присутності хіба не пролітали літаки? – здивувався капітан Вейн. – Іноді вони рояться там, як мухи, ця відкрита рівнина наче створена для них, і я не здивуюся, якщо в майбутньому її оберуть своїм місцем гніздування пташки на зразок мене. Я і сам там частенько літаю і знаю багатьох літунів, учасників війни, але тепер все якісь нові з'являються, я про них ніколи й не чув. Мабуть, скоро у нас, у Штатах,

⁵ Мається на увазі «сухий закон», який забороняв продаж у США алкоголю і діяв у 1920–1933 рр.

літаків розведеться стільки ж, скільки автомобілів, – у кожного буде свій.

– Оскільки кожен обдарований Творцем, – з посмішкою зауважив священик, – правом на життя, свободу та кермування автомобілем, не кажучи вже про літаки. Отже, якби над будинком пролетів незнайомий літак, цілком імовірно, що на нього не звернули б особливої уваги.

– Авжеж, мабуть, – погодився Вейн.

– І навіть якби літун був знайомий, – продовжував священик, – він, мабуть, міг би про людське око взяти чужий літак. Наприклад, якби ви пролетіли над будинком у своєму літаку, то пан Мертон і його друзі могли б вас упізнати по машині в літаку іншої системи, чи як це у вас називається. Вам би, напевно, вдалося непомітно пролетіти майже повз вікна, тобто так близько, що до Мертона практично було б рукою сягнути.

– Ну, так... – машинально почав капітан і раптом осікся і застиг, роззявивши рота і витріщивши очі.

– Боже мій! – пробурмотів він. – Боже мій!

Потім піднявся з крісла, блідий, весь тремтячи, і пильно подивився на патера Брауна.

– Ви з глузду з'їхали? – спитав він. – Ви у своєму розумі?

Настала пауза, потім він злісно прошипів:

– Та як вам на гадку спало припустити...

– Я лише висуваю припущення, – сказав священик, встаючи. – До певних попередніх висновків я, мабуть, уже дій-

шов, але повідомляти про них ще не час.

І, церемонно вклонившись своєму співрозмовнику, він вийшов із готелю, щоб продовжити свої дивовижні мандри Нью-Йорком.

До вечора ці мандри привели його темними вуличками до кривих сходів, що спускалися до річки в найстарішій і запущеній ділянці міста. Під кольоровим ліхтариком біля входу в досить підозрілий китайський ресторанчик він наткнувся на знайому особу, але небагато ж залишилося в ній знайомого!

Пан Норман Дрейдж усе так само похмуро дивився на світ крізь великі окуляри, що приховували його обличчя, як скляна темна маска. Але якщо не брати до уваги окулярів, він дуже змінився за місяць, що минув із дня вбивства. При їхній першій зустрічі Дрейдж був елегантний, аж занадто, на межі, де так важко вловити різницю між денді та манекеном у вітрині крамниці. Зараз же він якимось дивом примудрився впасти в іншу крайність – манекен перетворився на опудало. Він усе ще ходив у циліндрі, але зім'ятому та пошарпаному, одяг зносився, ланцюжок для годинника й усі інші прикраси зникли. Однак патер Браун звернувся до нього з таким виглядом, ніби вони зустрічалися лише напередодні, і, не роздумуючи, сів поруч із ним на лавку в дешевому шинку, де харчувався Дрейдж. Утім, почав розмову не священик.

– Ну, – буркнув Дрейдж, – досягли успіху в помсті за смерть доброї пам'яті мільйонера? Адже мільйонери всі за-

раховані до лику святих, як тільки хтось із них простягне ноги – газети повідомляють, що шлях його життя був осяяний світлом родинної Біблії, яку йому в дитинстві читала матінка. До речі, в цій стародавній книжечці зустрічаються історії, від яких навіть у матінки мороз пішов би по шкірі, та й сам мільйонер, гадаю, злякався б. Жорстокі тоді панували звичаї, тепер вони вже не такі. Мудрість кам'яного віку похована під склепіннями пірамід. Уявіть собі, наприклад, що Мертон викидають із вікна його знаменитої вежі на поталу собакам. Адже з Єзавеллю вчинили не краще. Або ось Самуїл розрубав Агага, коли той просто «підійшов у тремтінні». Мертон також тремтів усе життя, поки нарешті до того дійшов, що і ходити перестав. Але стріла Господа знайшла його, як бувало в тій давній книзі, знайшла і задля науки іншим вразила смертю в його ж вежі.

– Стріла була цілком матеріальна, – зауважив священник.

– Піраміди ще матеріальніші, а там лежать мертві фараони, – посміхнувся чоловік в окулярах. – Дуже цікаві ці стародавні матеріальні релігії. Впродовж тисячоліть боги та царі на барельєфах натягують свої видовбані на камені луки, такими ручиськами, здається, можна і кам'яний лук натягнути. Матеріал, ви скажете, але який матеріал! Чи траплялося вам отак дивитися на ті пам'ятники Стародавнього Сходу, що раптом здається: а що як давній бог і зараз таким собі чорним Аполлоном роз'їжджає по світу в своїй колісниці і стріляє в нас чорними променями смерті?

– Якщо і розїжджає, – сказав патер Браун, – то ім'я йому зовсім не Аполлон. Втім, я сумніваюся, що Мертонна вбили чорним променем чи й навіть кам'яною стрілою.

– Він вам, мабуть, видається святим Себастьяном, котрий загинув від стріл, – ехидно реготнув Дрейдж. – Адже всі мільйонери – великомученики. А вам не спадало на гадку, що він отримав те, що йому належить? Підозрюю, ви не так уже й багато знаєте про вашого мученика-мільйонера. Так ось, дозвольте вам повідомити: він отримав тільки соту частку того, що заслуговував.

– Чому ж, – тихо запитав патер Браун, – ви його не вбили?

– Тобто як чому я не вбив? – здивувався Дрейдж. – Нічого не скажеш, милий ви священик.

– Ну що ви, – сказав служитель Церкви, немов відмахуючись від компліменту.

– Чи не маєте ви на увазі, що це я його вколошкав? – прошипів Дрейдж. – Що ж, доведіть. Але я вам прямо скажу: невелика втрата.

– Та ні, втрата велика, – жорстко відповів Браун. – Для вас. Тому ви його і не вбили.

І, не глянувши на остовпілого власника окулярів, священик вийшов.

Майже місяць минув, перш ніж патер Браун знову навідав будинок мільйонера, котрий став третьою жертвою Денієла Дума. Причетні до справи особи зібралися там на тер-

мінову нараду. Старий Крейк сидів на чолі столу, племінник – праворуч від нього, адвокат – ліворуч, огрядний велетень негроїдного типу, котрого, як виявилось, звали Гарріс, також був присутній, мабуть, усього лише як необхідний свідок. Гостроносий рудий індивід, котрий відгукувався на прізвище Діксон, був представником чи то пінкертонівської, чи ще якоїсь приватної агенції. Патер Браун скромно опустився на вільне кріселко поруч із ним.

Часописи всіх континентів рясніли статтями про загибель фінансового колоса, зачинателя Великого Бізнесу, котрий облутав своєю мережею світ, але у тих, хто був біля нього напередодні загибелі, вдалося з'ясувати вельми небагато. Дядечко з племінником та адвокат заявили, що на той час, коли здійняли тривогу, вони були вже досить далеко від стіни. Охоронці, котрі стояли біля воріт і всередині будинку, відповідали на запитання не надто впевнено, але загалом їхня розповідь не викликала сумнівів. Заслужувала на увагу, здавалося, лише одна обставина. Чи то перед вбивством, чи відразу після нього якийсь невідомий тинявся біля воріт і просив впустити його до пана Мертонна.

Що йому треба, було важко збагнути, оскільки промовляв він вельми непереконливо, але згодом і мова його здалася підозрілою, позаяк балакав він про поганого чоловіка, котрого покарало небо. Пітер Вейн жваво подався вперед, і очі на його схудлому обличчі заблищали.

– Норман Дрейдж. Готовий заприсягтися, – сказав він.

– Що це за птаха? – спитав дядечко.

– Мені б також хотілося це з'ясувати, – відповів молодий Вейн. – Я якось спитав його, але він навдивовижу спритно ухиляється від прямих відповідей. Він і в знайомство до мене втерся хитрістю – щось плів про літальні машини майбутнього, але я ніколи йому особливо не довіряв.

– Що він за людина? – поцікавився Крейк.

– Містик-дилетант, – з простодушним виглядом сказав патер Браун. – Їх не так уже й мало, він із тих, хто, вештаючись у паризьких кафе, натякає, що йому вдалося підняти покривало Ізиди або проникнути в таємницю Стоунхенджу. А вже у випадку, як наш, вони неодмінно підшукають якесь містичне тлумачення.

Темна прилизана голова Бернарда Блейка чемно нахилилася до священика, але в усмішці прослизнула ворожість.

– От уже не думав, сер, – сказав він, – що ви відкидаєте містичні тлумачення.

– Навпаки, – лагідно моргаючи, відгукнувся священик. – Саме тому я й можу їх відкидати. Самозваний адвокат міг би ввести мене в оману, але вас йому не одурити, бо ви самі – адвокат. Кожен дурень, вбравшись індіанцем, може переконати мене, що він і є реальний і непідробний Гаявата, але пан Крейк в одну мить розкусить його. Будь-який шахрай може мене переконати, що знає про авіацію все, але він не одурить капітана Вейна. Саме так вийшло і з Дрейджем, тямите? Через те, що я трохи розбираюся на містиці, мене не можуть

одурити дилетанти. Справжні містики не ховають таємниць, а відкривають їх. Вони нічого не залишають у тіні, а таємниця так і залишиться таємницею. Зате містику-дилетанту не обійтися без покрову таємничості, знявши який знаходиш щось цілком тривіальне. Втім, маю додати, що Дрейдж переслідував і практичнішу мету, тлумачачи про небесну кару і про втручання згори.

– Що за мета? – спитав Вейн. – У чому б вона не полягала, вважаю, що ми маємо про неї знати.

– Бачите... – повільно почав священик, – він хотів вселити нам думку про надприродне втручання, позаяк загалом сам він знав, що нічого надприродного в цих вбивствах не було.

– А-а, – сказав, точніше прошипів Вейн. – Я так і думав. Власне кажучи, він – злочинець.

– Простіше кажучи, він злочинець, але злочину не вчинив.

– Ви вважаєте, що балакаєте просто? – чемно поцікавився Блейк.

– Ну ось, тепер ви скажете, що й я містик-дилетант, – де-що зніяковіло, але посміхаючись промовив слуга Божий. – Це вийшло у мене випадково. Дрейдж не винен у злочині... в цьому злочині. Він просто шантажував одного чоловіка і тому вештався біля воріт, але він, природно, не був зацікавлений ні в розголошенні таємниці, ні в смерті Мертонна, дуже невігідній йому. Втім, про нього пізніше. Зараз я лише хотів, щоб він не завів нас на манівці.

– На манівці від чого? – зацікавився його співрозмовник.

– Від істини, – відповів священник, спокійно дивлячись на нього з-під примружених повік.

– Маєте на увазі, – захвилювався Блейк, – що вам відома істина?

– Так, мабуть, – скромно підтвердив патер Браун.

Стало дуже тихо, потім Крейк раптом крикнув:

– Та куди ж подівся секретар? Вілтон! Він має бути тут.

– Ми з паном Вілтоном підтримуємо один із одним зв'язок, – повідомив священник. – Мало того, я просив його зателефонувати сюди і незабаром чекаю на його дзвінок. Можу додати також, що в певному сенсі ми і до істини докопувалися спільно.

– Якщо так, то я спокійний, – буркнув Крейк. – Вілтон, як мисливський собака, йшов по сліду за цим невловимим мерзотником, тож кращого супутника для полювання вам не знайти. Але яким чином ви, в біса, докопалися до істини? Звідки ви про неї дізналися?

– Від вас, – тихо відповів священник, лагідно, але твердо дивлячись в очі розсердженому ветерану. – Я маю на увазі, що до розгадки мене підштовхнула ваша розповідь про індіанця, котрий кинув ніж у чоловіка, який стояв на мурі.

– Ви вже кілька разів це казали, – з подивом сказав Вейн. – Але що тут спільного? Що будинок цей схожий на фортецю, і отже, стрілу, як і той ніж, закинули рукою? Але ж стріла прилетіла здалеку. Її не могли закинути на таку відстань. Стріла полетіла б далеко, а ми всі тупцяємо на місці.

– Боюся, ви не збагнули, що з чим порівнювати, – сказав патер Браун. – Справа зовсім не в тому, як далеко можна щось закинути. Зброя була використана незвичайним чином – ось що головне. Люди, котрі стояли на мурі, гадали, що ніж придатний лише для рукопашної сутички, і не допетрали, що його можна метнути, як дротик. В іншому, відомому мені випадку люди вважали зброю, про яку йшла мова, тільки металною і не втямили, що стрілою можна заколотися, як списом. Коротко кажучи, мораль тут така: якщо ніж міг стати стрілою, то і стріла могла стати ножем.

Усі погляди були спрямовані тепер на священика, але він, ніби не помічаючи їх, продовжував усе тим же буденним тоном:

– Ми намагалися здогадатися, хто стріляв у вікно, де перебував стрілець і таке інше. Але ж ніхто не стріляв. Та й потрапила стріла в кімнату зовсім не через вікно.

– Як же вона туди потрапила? – розвів руками адвокат, насупившись.

– Гадаю, її хтось приніс, – сказав патер Браун. – Внести стрілу в будинок і заховати її було неважко. Той, хто це зробив, підійшов до Мертона, встромив стрілу йому в горло, наче кинджал, а потім його осінила дотепна ідея обернути все так, щоб кожному, хто увійде в кімнату, відразу ж здалося, що стріла, немов птах, влетіла у віконце.

– Хтось, – голосом важким, як камінь, повторив старий Крейк.

Задзвонив телефон – різко, наполегливо та відчайдушно. Він стояв у суміжній кімнаті, і ніхто не встиг навіть ворухнутися, як священник кинувся туди.

– Що за чортівня? – роздратовано вигукнув Вейн.

– Він казав, що йому має зателефонувати Вілтон, – все тим же тьмяним і глухим голосом відповів дядечко.

– Так, мабуть, це він і телефонує? – зауважив адвокат, явно тільки для того, щоб заповнити паузу.

Але ніхто йому не відповів. Мовчанка тривала, поки в кімнаті раптом знову не з'явився служитель Церкви. Не кажучи ні слова, він пройшов до свого крісла.

– Джентльмени, – почав він. – Ви самі мене просили розв'язати для вас цю загадку, і зараз, розв'язавши її, я зобов'язаний сказати вам правду, нічого не пом'якшуючи. Люди, котрі пхають свого носа в такі справи, мають залишатися неупередженими.

– Гадаю, це означає, – сказав Крейк, першим обірвавши мовчанку, – що ви звинувачуєте або підозрюєте когось із нас.

– Ми всі під підозрою, – відповів священник. – Навіть я, бо саме я знайшов труп.

– Куди там підозрювати нас! – спалахнув Вейн. – Патер Браун дуже люб'язно пояснив мені, яким чином я міг обстріляти з літака вікно на горішньому поверсі.

– Зовсім ні, – сказав священник, – це ви мені описали, яким чином могли б усе це зробити. Самі – ось у чому суть.

– Він, здається, вважає цілком імовірним, – заgrimів

Крейк, – що це я своєю рукою пустив стрілу, сховавшись десь за огорожею.

– Ні, я вважав це майже неймовірним, – скривившись, відповів Браун. – Даруйте, якщо я образив вас, але мені не вдалося вгадати іншого способу перевірки. Припускати, що в той момент, коли відбувалося вбивство, повз вікна у величезному літаку пролітає капітан Вейн і залишається поміченим – безглуздо й абсурдно. Абсурдніше лише припустити, що поважний старий джентльмен затіє гру в індіанців і зачаїться з луком і стрілами в кущах, аби вбити людину, яку міг би вбити двадцятьма набагато простішими способами. Але я мав встановити повну непричетність цих людей до справи, ось мені і довелося звинуватити їх у вбивстві, щоб переконатися в їхній невинності.

– Що ж переконало вас у їхній невинності? – здивувався Блейк, подавшись вперед.

– Те, як вони сприйняли моє звинувачення, – відповів священик.

– Що ви маєте на увазі?

– Дозволю собі зауважити, – спокійно озвався патер Браун, – що я вважав своїм обов'язком підозрювати не тільки їх двох, але й усіх інших. Мої підозри щодо пана Крейка і мої підозри щодо капітана Вейна полягали в тому, що я намагався визначити, наскільки ймовірна і можлива їхня причетність до вбивства. Я сказав їм, що дійшов до певних висновків, а що це були за висновки – зараз поясню. Мене ціка-

вило – коли й як висловлять ці панове своє обурення, і як тільки вони обурилися, я збагнув, що вони не винні. Поки їм не спадало на гадку, що їх у чомусь підозрюють, вони самі свідчили проти себе, навіть пояснили мені, яким чином могли б скоїти це вбивство. І раптом, вражені страшною здогадкою, з лютими зойками накидалися на мене, а здогадалися вони обидва набагато пізніше, ніж могли б, але задовго до того, як я їх звинуватив. Якби вони і справді були винні, вони б себе поводили інакше. Винний або завжди напоготові, або вперто зображує святу невинність. І він не стане спершу наговорювати на себе, а потім підхоплюватися й обурено спростовувати підкріплені його ж власними словами підозри. Так поводитися міг лише той, хто і справді не здогадувався про підґрунтя нашої бесіди. Думка про скоєне постійно точить убивцю. Він не може на якийсь час забути, що вбив, а потім раптом схаменутися і заперечувати це. Ось чому я виключив вас із числа підозрюваних. Інших я виключив із інших причин, їх можна обміркувати пізніше. Наприклад, секретар. Але я зараз не про те. Тільки що мені телефонував Вілтон і дозволив повідомити вам важливі новини. Ви, гадаю, вже знаєте, хто він такий і чого домагався.

– Я знаю, що він шукає Деніела Дума, – повідомив Вейн. – Полює за ним, як одержимий. Ще я чув, що він син старого Гордера і хоче помститися за його смерть. Тож точно відомо одне: він шукає чоловіка, котрий назвався Думом.

– Вже не шукає, – зауважив патер Браун. – Бо знайшов

його.

Пітер Вейн схопився.

– Знайшов! – вигукнув він. – Знайшов убивцю! То його вже заарештували?

– Ні, – відповів Браун, і його обличчя зробилося суворим і серйозним. Новини важливі, як я вже сказав, вони важливіші, ніж ви думаєте. Мені здається, бідолашний Вілтон узяв на себе страшну відповідальність. Здається, він покладає її й на нас. Він вистежив злочинця, і коли нарешті той опинився у нього в руках, Вілтон сам здійснив правосуддя.

– Маєте на увазі, що Деніел Дум... – почав адвокат.

– Деніел Дум мертвий, – повідомив священник. – Він чинив відчайдушний опір, і Вілтон убив його.

– Правильно зробив, – буркнув пан Гікорі Крейк.

– Я теж не засуджую його – катюзі по заслuzі. Тим більше що Вілтон мстив за батька, – підхопив Вейн. – Це все одно що розчавити гадюку.

– Я з вами не згоден, – сказав патер Браун. – Мені здається, ми всі зараз намагаємося приховати під романтичним покровом беззаконня і самосуд, але, гадаю, ми самі пошкодуємо, якщо втратимо наші закони та свободи. Крім того, мені здається, що нелогічно, міркуючи про причини, які штовхнули Вілтона на злочин, навіть не спробувати з'ясувати причини, які штовхнули на злочин самого Дума. Він не схожий на пересічного грабіжника, скоріше, це був маніяк, одержимий однією всепоглинаючою пристрастю. Спершу він діяв

погрозами й убивав, лише переконавшись у марності своїх спроб, – згадайте, що обидві жертви були знайдені майже у будинку. А виправдати Вілтона не можна хоча б тому, що ми навіть не чули виправдань іншої сторони.

– Сил немає терпіти ці сентиментальні дурниці, – сердито обірвав його Вейн. – Кого ж слухати – мерзенного негідника й убивцю? Вілтон кокнув його – молодець, і скінчена розмова.

– Саме так, саме так, – енергійно закивав дядечко.

Патер Браун обвів поглядом своїх співрозмовників, і обличчя його стало ще суворішим і серйознішим.

– Ви справді так вважаєте? – зітхнув він.

І тут же згадав, що він – на чужині, що він – англієць. Всі ці люди – чужі йому, хоч і друзі. Його землякам невідомі пристрасті, що кипіли в цьому гурті чужинців: шалений дух Заходу – країни заколотників і прихильників суду Лінча, часом об'єднувалися в одній особі. Ось і зараз вони об'єдналися.

– Що ж, – зітхнувши, сказав священик, – бачу, що ви беззастережно пробачили бідоласі Вілтону його злочин чи акт особистої відплати, або як уже ви там це назвете. У такому випадку йому не зашкодить, якщо я докладніше розповім вам про справу.

Він різко піднявся, і всі, не знаючи ще, що він хоче зробити, відчували, що щось змінилося, немов холод пробіг по кімнаті.

– Вілтон убив Дума досить незвичайним способом... – по-

чав патер Браун.

– Як він убив його? – різко уточнив Крейк.

– Стрілюю, – відповів священник.

У довгастій кімнаті без вікон ставало все темніше в міру того, як тьмяніло сонячне світло, що проникало у неї зі суміжної кімнати, тієї самої, де помер великий мільйонер. Усі погляди майже машинально звернулися туди, але ніхто не вимовив ні звуку. Потім пролунав голос Крейка, надтріснутий, старечий, тонкий, – не голос, а якесь квиління.

– Що ж це таке? Що ж це таке? Брандера Мертона вбили стрілою. Цього шахрая – також стрілою.

– Тією ж самою стрілою, – підтвердив патер Браун. – І водночас.

Знову настала тиша – придушена, але і набухла, запальна, а потім несміливо озвався молодий Вейн:

– Ви маєте на увазі...

– Я маю на увазі, – твердо відповів Браун, – що Деніелом Думом був ваш приятель Мертон, а іншого Деніела Дума не існує. Ваш товариш Мертон усе життя марив цією «коптською чашею», він поклонявся їй, як ідолу, молився на неї щодня. В роки своєї неприборканої молодості він убив двох людей, аби заволодіти цим скарбом, але, мабуть, він не хотів їхньої смерті, він хотів тільки пограбувати їх. Та як би там не було, чаша дісталася йому. Дрейдж усе знав і шантажував Мертона. Зовсім із іншою метою переслідував його Вілтон. Мені здається, він дізнався правду лише тоді, коли вже слу-

жив тут, у будинку, в усілякому разі, саме тут, он у тій кімнаті, й скінчилося полювання, і Вілтон убив убивцю свого батечка.

Настала тривала мовчанка. Потім старий Крейк тихо за-
тарабанив пальцями по столу, бурмочучи:

– Брандер, мабуть, збожеволів. Він, напевно, збожеволів.

– Але, Боже милій! – не витримав Пітер Вейн. – Що ж ми тепер будемо робити? Що казати? Адже це все змінює! Репортери... бізнесмени... як із ними бути? Брандер Мертон – така ж фігура, як президент або Папа Римський.

– Авжеж, без сумніву, це дещо змінює, – неголосно зауважив Бернард Блейк. – Різниця насамперед полягає...

Патер Браун так ударив по столу, що брязнули склянки. І навіть таємнича чаша в суміжній кімнаті, здавалося, відгукнулася на удар примарною луною.

– Ні! – крикнув він різко, немов вистрелив із пістолета. – Ніякої різниці! Я дав вам можливість поспівчувати бідоласі, котрого ви вважали пересічним злочинцем. Ви і слухати мене не забажали. Ви всі були за самосуд. Ніхто не обурювався тим, що Дума без суду і слідства вбили, як скаженого звіра. Катюзі, як кажуть, по заслугі. Що ж, чудово, якщо Деніел Дум отримав, що йому належить, але те, що заслужив, отримав і Брандер Мертон. Якщо Дум не має права претендувати на більше, то і Мертон не має права. Вибирайте що завгодно, – ваш бунтівний самосуд чи нашу нудну законність, але, заради Всемогутнього Господа, нехай уже буде одне для

всіх беззаконня або одне для всіх правосуддя.

Ніхто йому не відповів, тільки адвокат прошипів:

– А що скаже поліція, якщо ми раптом заявимо, що треба пробачити злочинця?

– А що вона скаже, якщо я заявлю, що ви його вже пробачили? – відрубав священик. – Надто пізно ви відчули повагу до закону, пане Бернарде Блейку.

Він помовчав і вже м'якше додав:

– Сам я скажу правду, якщо мене спитають ті, кому належить, а ви вільні чинити, як вам заманеться. Це, власне, як забажаєте. Вілтон телефонував сюди з однією лише метою: він повідомив мені, що вже можна про все розказати.

Патер Браун повільно пройшов до сусідньої кімнати і спинився біля столика, за яким знайшов свою смерть мільйонер. «Коптська чаша» стояла на колишньому місці, і він загаявся трохи, вдивляючись в її райдужні переливи і далі – в блакитну безодню небес.

Невидимець

У холодній вечірній блакиті кондитерська на розі двох закручених вулиць у Кемден-тауні виблискувала в темряві, як кінчик тліючої сигари. Точніше сказати, навіть як цілий феєрверк, бо незліченні вогні всіх барв веселки дробилися в численних дзеркалах і танцювали на пишних тортах і цукерках, сяяли позолоченими та кольоровими фантиками. Цю сліпучу вітрину обліпили вуличні хлопчиська – шоколадки були в блискучих золотих, червоних і зелених обгортках, які чи не спокусивіші за сам шоколад, а величезний білосніжний весільний торт у вітрині був недоступний і привабливий, так ніби весь Північний полюс перетворився на величезний ласий шматок. Певна річ, що настільки райдужні спокуси не могли не привернути до себе дітвору з усієї околиці у віці до десяти, а то й дванадцяти років. Але ця крамничка на розі не була позбавлена привабливості навіть для старших: від вітрини не відривався молодик принаймні років двадцяти чотирьох. Крамниця була і для нього сліпучим дивом, але манили його не тільки шоколадки, хоча, до слова сказати, їх він також не проти був би скуштувати.

Це був високий, міцний юнак із рудим волоссям і рішучим, але якимось байдужим поглядом. Під пахвою він тримав теку з малюнками, які продав за прийнятною ціною видавцям, після того як дядько, котрий був адміралом, позба-

вив його спадщини за співчуття до соціалізму, тоді як насправді він виступив із доповіддю проти цієї економічної теорії. Називався юнак Джоном Тернбулом Енгусом.

Увійшовши врешті в крамницю, він попрямував до дверей за стійкою, через які потрапив у таку собі кафе-кондитерську, і ледь підняв капелюха, вітаючись із молоденькою офіціанткою. Це була смаглява, тонка, метка дівчина в чорній сукні, на обличчі її пашів рум'янець, а очі яскраво блищали. Зачекавши, скільки належить, вона підійшла до молодика прийняти замовлення.

Замовлення це, мабуть, не змінювалося з дня у день.

– Прошу, дайте булочку за півпенса і горнятко чорної кави, – діловито попросив він. Але не встигла дівчина відійти, як він додав: – А ще я прошу вашої руки.

Смаглява красуня кинула на нього зверхній погляд і сказала:

– Не люблю я таких жартів!

Рудоволосий юнак із несподіваною серйозністю поглянув на неї.

– Присягаюся, що не жартую, – сказав він, – це так само безсумнівно, як ось ця булочка за півпенса. Це аж ніяк не дешевше булочки – за все треба розплачуватися. Це так само шкідливо, як булочка. Від цього травлення руйнується.

Смаглява красуня довго не зводила з клієнта темних очей, болісно намагаючись його збагнути. Нарешті на її обличчі з'явилася якась подоба посмішки, і вона опустила на ослін.

– Вам не здається, – невимушено міркував Енгус, – що поїдати ці булочки, коли вони коштують всього півпенса, справді жорстоко? Адже вони могли б дорости до пенса. Я покину цю варварську забаву, як тільки ми одружимося.

Дівчина схопилася з ослона і підійшла до вікна. Було помітно, що вона глибоко задумалася, але не відчувала до юнака жодної неприязні. А коли нарешті рішуче обернулася, то з подивом побачила, що Енгус уже спустошив вітрину і розкладає на столі свою здобич. Тут були і піраміди цукерок в яскравих обгортках, і кілька видів канапок, і дві карафки, наповнені тими таємничими напоями – портвейном і хересом, які незамінні в кондитерській справі. Старанно розмістивши все це, він встановив у центрі білосніжний обливаний торт, який служив головною прикрасою вітрини.

– Що це ви робите? – злякалася панночка.

– Те, що й годиться, люба Лоро... – почав він.

– Ох, заради Бога, постривайте хвилю! – вигукнула вона. – І не розмовляйте зі мною в такому тоні. Я питаю, що це таке?

– Святкова вечеря, панно Гоуп.

– А це що? – спитала вона, нетерпляче вказуючи на білосніжну зацукровану гору.

– Весільний торт, пані Енгус.

Дівчина підійшла до столу, схопила торт і віднесла на місце, в вітрину. Потім повернулася і, граційно спершись ліктями об стіл, глянула на молодика не без прихильності, але

з неабияким роздратуванням.

– Ви навіть не даєте мені поміркувати, – на мить похнюпилася вона.

– Я не такий дурний, – відповів він. – У мене своє поняття про християнську смиренність.

Вона не зводила з нього очей, але, незважаючи на усмішку, обличчя її ставало все серйознішим.

– Пане Енгус, – спокійно промовила вона, – перш ніж ви знову візьметесь за свої витівки, я маю коротко розповісти вам про себе.

– Я задоволений, – відказав Енгус серйозно. – Але вже якщо так – то розкажіть заодно і про мене теж.

– Та мовчіть же, вислухайте мене, – наполягала вона. – Мені нема чого соромитися і навіть шкодувати нема про що. Але що ви заспіваєте, якщо дізнаєтеся, що зі мною трапилася історія, яка мене нітрохи не зачіпає, але переслідує, як жахіття?

– Ну, якщо справа у цьому, – серйозно зауважив він, – то треба принести торт назад.

– Ні, ви спершу послухайте, – наполягала Лора. – Почнімо з того, що мій татусь тримав готель, який називався «Руда рибка», в Ладбері, а я працювала за барною стійкою.

– А я все гадаю, – докинув він, – чому саме в цій кондитерській панує настільки благочестивий, християнський дух.⁶

⁶ *Рибка* – знак перших християн.

– Ладбері – це сонна, глуха, поросла бур'яном діра в одному зі східних графств, і «Руду рибку» відвідували тільки заїжджі комівояжери та ще найнеприємніша публіка, яку тільки можна собі уявити, – хоча ви цього навіть уявити не можете. Маю на увазі дрібних, незначних людей, у котрих ще вистачає грошей, щоб байдикувати та тинятися по барах або грати на перегонах, причому всі вони одягнені зі зухвалою бідністю, хоча останній бідоха незрівнянно достойніший за них усіх. Але навіть ці юні шалапути рідко коли удостоювали нас відвідинами, а ті двоє, що заходили частіше за інших, були не кращі, а гірші за інших постійних відвідувачів в усіх без винятку стосунках. В обох були гроші, і мене дратував їхній вічно порожній погляд і манера одягатися без смаку. Але я все-таки жаліла їх: мені чомусь здавалося, що вони звикли до нашого маленького, майже ніким не відвідуваного бару тому, що кожен із них страждав фізичною вадою – з тих, над якими любить насміхатися кожен селяк. Це були навіть не вади, а швидше, особливості. Один із них був на диво малий на зріст, майже карлик, у будь-якому разі, не вищий за пересічного жокея. Втім, із жокеєм він не мав нічого спільного: кругла чорнява голова, акуратно підстрижена борідка, блискучі, гострі, як у птаха, очі. Він дзеленчав грішми в кишенях, дзвенів масивним золотим ланцюгом від годинника і завжди намагався виклично одягатися, як джентльмен, щоб здатися справжнім джентльменом. Однак і дурнем цього шибеника не назвеш: він був ще й який майстер на всякі по-

рожні затії. Наприклад, то показував із якогось дива фокуси, то влаштовував справжній феєрверк із п'ятнадцяти сірників, які запалювалися поспіль один від одного, то вирізав із банана танцюючих чоловічків. Його звали Ізидор Смайт, і я, як зараз, бачу його маленьку чорняву фізію: ось він підходить до стійки і майструє з п'яти сигар химерних кенгуру.

Другий більше мовчав і був простішим, але чомусь турбував мене набагато більше, ніж бідолашний коротун Смайт. Довготелесий, сухорлявий, ніс із горбинкою – я навіть назвала б його гарним, хоч і був схожий на привида, але він був неймовірно зизоокий, – нічого подібного я в своєму житті не бачила. Бувало, як гляне – місця собі не знаходиш, а вже куди дивиться, і зовсім не ясно. Схоже на те, що це каліцтво кинуло у відчай бідолаху, і, на відміну від Смайта, завжди готового викинути якийсь фокус, Джеймс Велкін (так звали цього зизоокого чолов'ягу) тільки потягував вино в нашому барі та волочився самотньо по пласкій, сумній окрузі. Мені здається, Смайт також страждав через свій маленький зріст, хоча тримався півнем. І ось одного разу вони здивували, налякали та глибоко засмутили мене: обидва мало не в один день попросили моєї руки.

Тепер я розумію, що вчинила тоді доволі безглуздо. Але ж, урешті-решт, ці страхопуди були певним чином моїми друзями, й я боялася, щоб вони не здогадалися, що я відмовляю їм через їхні відразливі каліцтва. І тоді про людське око я сказала, що вийду тільки за чоловіка, котрий сам собі

пробив дорогу в житті. Такі вже у мене погляди, сказала я, не можу жити на гроші, які просто дісталися їм у спадок. Я сказала це з найкращими намірами, а через два дні почалися всі пригоди. Спершу я дізналася, що вони вирушили шукати щастя, ніби в якійсь дурнуватій дитячій казочці. Й ось із того часу і дотепер я не бачила ні того, ні іншого. Правда, я отримала два листи від коротуна Смайта – і листи ці були дуже цікаві.

– А про іншого ви щось чули? – спитав Енгус.

– Ні, він мені так і не написав жодного разу, – відповіла дівчина, трохи повагавшись. – У першому листі Смайт повідомив, що вирушив із Велкіном пішки в Лондон, але Велкін виявився чудовим пішоходом, малюк Смайт не встигав за ним і присів відпочити біля шляху. Завдяки щасливому випадку його підібрав бродячий цирк – і частково тому, що він був майже карлик, а частково тому, що він справді був добрий спритник, йому незабаром вдалося звернути на себе увагу, й його взяли в «Акваріум» показувати якісь фокуси, не пригадаю вже, й які. Про це він повідомив у першому листі. Другий виявилось ще дивнішим. Я отримала його минулого тижня.

Відомий нам юнак на прізвище Енгус допив каву і подивився на дівчину з лагідним терпінням. А вона продовжувала свою розповідь, легко скрививши губи в невеселій усмішці.

– Ви, певно, бачили на парканах крикливу рекламу: «Мовчазні слуги фірми Смайт»? Якщо ні, то ви, мабуть, єдиний,

хто її не бачив. Хоча в таких справах я мало тямлю, але це якісь заводні машини, які виконують будь-яку домашню роботу. Ну, самі розумієте: «Натисніть кнопку – й ось вам Непитущий Дворецький», «Поверніть важіль – і перед вами десять гречних Покоївок». Та ви напевно бачили рекламу. Так ось, якими б ці машини не були, але це – золоте дно, і загібає все махляр, котрого я знала в Ладбері. Я, звісно, тішуся, що бідоласі так пощастило, але разом із тим мені дуже страшно: адже будь-якої миті він може заявитися сюди і сказати, що пробив собі дорогу, і це буде справжнісінька правда.

– А що ж другий? – зі спокійною наполегливістю повторив Енгус.

Лора Гоуп раптом піднялася.

– Друже мій, – сказала вона. – Здається, ви справжній чаклун і бачите мене наскрізь. Що ж, ваша правда. Так, від другого я не отримала жодного рядка й гадки не маю, де він і що з ним. Але його я і боюся. Саме він і переслідує мене. Саме він і зводить мене з розуму. Мені навіть здається, що вже звів: він усюди ввижається мені, хоча ніяк не може бути поруч, його голос чується мені, хоча він ніяк не може зі мною балакати.

– Ну, люба, – весело зауважив молодик. – Та навіть якби це був хоч сам Сатана, йому все одно крити нічим, якщо вже ви розповіли про нього. З розуму сходять тільки поодиночі. А коли саме вам привидівся або почувся цей зизоокий при-

ятель?

– Я чула сміх Джеймса Велкіна так само ясно, як чую зараз вас, – спокійно відказала дівчина. – Саме його, бо поруч нікого не було. Я стояла на розі, біля дверей кондитерської, і могла бачити разом обидві вулиці. Я вже забула, як він сміється, хоча сміх у нього не менш своєрідний, ніж його зизоокість. Майже рік я не згадувала про нього. І присягаюся всім святим: не минуло й хвилини, як я отримала перший лист від його суперника.

– А вдалося вам витягнути з цієї примари хоч слово або вигук? – поцікавився Енгус.

Лора здригнулася, але опанувала себе і відповіла спокійно:

– Атож. Як тільки я дочитала другий лист Ізидора Смайта, де він повідомляв, що добився успіху, в ту саму мить я почувала слова Велкіна: «Все одно ви йому не дістанетесь». Він вимовив це так чітко, немовби був поруч, у кімнаті. Це жахливо. Мабуть, я схибнула.

– Якби ви справді збожеволіли, – сказав молодий чоловік, – то ніколи не визнали б цього. Втім, в історії з цією невидимою особою справді є щось дивне. Але одна голова – добре, а дві – краще, не кажу вже про інші частини тіла, щоб пожаліти вашу скромність, і якщо ви дозволите мені, людині правильній і практичній, знову принести з вітрини весільний торт...

Не встиг він скінчити, як із вулиці долинув метале-

вий скрегіт і біля дверей кондитерської різко загальмував крихітний автомобіль, що підлетів на шаленій швидкості. В ту ж мить маленький чоловічок у блискучому циліндрі вже стояв на порозі і нетерпляче переминався з ноги на ногу.

До того часу Енґус не хотів псувати собі настрої і тримався безтурботно, але тепер йому вже не вдалося приховати хвилювання. Він устав і вийшов із задньої кімнати назустріч непроханому гостю. Одного погляду було достатньо, щоб виправдати найгірші підозри закоханого. Шикарний одяг і крихітний зріст, задержувато виставлена наперед борідка, розумні, живі очі, пещені руки, що тремтіли від хвилювання, – звісно ж, це був той сам чоловік, про якого щойно базікала дівчина, не хто інший, як Ізидор Смайт, котрий майстрував колись іграшки з бананової шкірки і сірникових коробок. Ізидор Смайт, котрий тепер наживає мільйони на металевих непитущих дворецьких і гречних покоївках. В одну мить обидва чуттям вгадали ревності, які розривають кожного з них, і якусь хвилину зиркали один на одного з тією особливою холодною поблажливістю, яка найяскравіше висловлює весь дух суперництва.

Пан Смайт, однак, і словом не обмовився про справжню причину їхньої ворожнечі, а тільки вимовив у запалі:

– Панна Гоуп бачила, що там приліплено на вітрині?

– На вітрині? – здивовано перепитав Енґус.

– З вами ми порозуміємося пізніше, а зараз мені ніколи, – різко кинув коротун-мільйонер. – Тут заварилася якась без-

глузда каша, яку треба розсъробати.

Він тицьнув полірованим цїпком у бїк вітрини, нещодавно спустошеної матримонїальними приготуваннями пана Енгуса, і той із подивом помітив, що на склі з боку вулиці приклеєна довга смужка паперу, якої точно не було зовсім недавно, коли він цю вітрину споглядав. Юнак вийшов на вулицю слїдом за впевнено крокуючим Смайтом і побачив, що до скла акуратно приліплена смуга гербового паперу в добрих півтора ярда завдовжки, а на нїй розмашистий напис: «Якщо ви вийдете за Смайта, він помре».

– Лоро, – сказав Енгус, просунувши руду голову в кондитерську, – заспокойтеся, ви при здоровому глузді.

– Відразу видно руку цього негідника Велкіна, – буркнув Смайт. – Я не зустрічався з ним ось уже кілька років, але він всїляко мені дозволяє. За останні два тижні п'ять разів підкидав у мою квартиру листи з погрозами, і я навіть не можу з'ясувати, хто ж їх туди приносить, хїба що сам Велкін. Швейцар божиться, що не бачив ніяких підозрілих осіб, і ось тепер цей індивід приклеює до вітрини мало не некролог, а ви сидите собі тут у кондитерській.

– Саме так, – скромно докинув Енгус. – Ми сидимо собі тут у кондитерській і спокійнісінько п'ємо чай. Що ж, сер, я високо цїную здоровий глузд, із яким ви перейшли безпосередньо до суті справи. Про все інше ми побалакаємо пізніше. Цей індивід не міг далеко піти: коли я востаннє дивився на вітрину, – а це було хвилин десять-п'ятнадцять тому, –

ніякого паперу там не було, можу запевнити. Але наздогнати його нам не вдасться, бо ми навіть не знаємо, в який бік він зник. Послухайтеся моєї поради, пане Смайт, і негайно доручіть цю справу якомусь енергійному детективові, найкраще – приватному. Я знаю одного меткого чоловічка – на вашій машині ми доїдемо до його контори хвилин за п'ять. Його прізвище Фламбо, і хоча молодість його минула дещо бурхливо, тепер він бездоганно чесний, а голова у нього – просто золота. Він живе на вулиці Лакнау-Меншенс, в Гемстеді.

– Вражаючий збіг, – сказав маленький чоловічок, піднявши чорні брови. – Я живу поруч, за рогом, на Гімалай-Меншенс. Ви не відмовитеся поїхати зі мною? Я зайду до себе і зберу ці дурнуваті листи від Велкіна, а ви тим часом збігаєте за вашим приятелем-детективом.

– Це дуже люб'язно з вашого боку, – ввічливо зауважив Енгус. – Що ж, чим хутчіш ми візьмемося за справу, тим краще.

У пориві надзвичайної великодушності обидва раптом церемонно розкланялися і вскочили в швидкохідний автомобільчик. Як тільки Смайт увімкнув швидкість, і машина завернула за ріг, Енгус із посмішкою глянув на гігантський плакат фірми «Мовчазні слуги Смайта» – там була зображена величезна залізна лялька без голови, з баняком у руках, а нижче читався напис: «Куховарка, котра ніколи не бурчить».

– Я сам користуюся ними у себе вдома, – сказав чорнобо-

родий чоловічок, посміхнувшись, – частково для реклами, а частково й справді для зручності. Повірте моєму слову: мої заводні ляльки справді розпалюють камін і подають вино або розклад потягів набагато спритніше, ніж будь-який слуга з плоті та крові, з яким мені доводилося мати справу. Потрібно тільки не плутати кнопки. Але ніде правди діти – у цих слуг є свої недоліки.

– Та що ви? – здивувався Енгус. – Хіба вони не все можуть робити?

– Ні, не все, – відповів Смайт незворушно. – Вони не можуть розказати мені, хто підкидає в мою квартиру ці листи.

Його автомобіль, такий же маленький і швидкий, як він сам, також був його власним винаходом нарівні з металевою прислугою. Навіть якщо цей чоловік була спритником, котрий умів робити собі рекламу, все одно він сам свято вірив у свій товар. Відчуття мініатюрності та стрімкості зростало в міру того, як вони мчали по крутій, забудованій білими будинками вулиці, долаючи незліченні закрути при мертвотному, але все ще прозорому передвечірньому світлі. Незабаром закрути стали ще крутішими і запаморочливішими: вони неслися по спіралі, як люблять висловлюватися тепер прихильники містичних учень. І справді, машина опинилася в тій підвищеній частині Лондона, де вулиці крутизною майже не поступаються Единбургу і, мабуть, можуть навіть суперничати з ним у красі. Уступ здіймався над уступом, а величний будинок, куди вони прямували, височів над ними,

немов єгипетська піраміда, позолочена косими променями сонця. Коли вони завернули за ріг і вїхали на вигнуту півмісяцем вулицю, відому під назвою Гімалай-Меншенс, картина змінилася так різко, немов перед ними раптово розчахнули широке вікно: багатопверхова споруда панувала над Лондоном, а там, унизу, як морські хвилі, горбилися зелені дахи під черепицею. Навпроти будинку, по інший бік вимощеної гравієм і зігнутої півмісяцем дороги, виднівся чагарник, більше схожий на живопліт, ніж на садову огорожу; а нижче блищала смужка води – щось на зразок штучного каналу, який нагадував оборонний рів навколо цієї неприступної фортеці. Промчавши по дузі, автомобіль минув продавця каштанів із яткою на розі, а подалі, в іншому кінці дуги, Енгус ледве розгледів синюватий силует поліціанта, котрий походжав туди-сюди. Крім них, на цій безлюдній вулиці не було ні душі, але Енгусу чомусь здалося, що ці люди уособлюють собою безтурботну поезію Лондона. І в нього з'явилося відчуття, ніби вони – герої якогось оповідання.

Автомобільчик підлетів до будинку, і негайно з розчахнутих дверцят кулею вилетів господар. Насамперед він опитав довготелесого швейцара у блискучих галунах і приземкуватого двірника в жилетці, чи не шукав хтось його помешкання. Його запевнили, що тут не було ні душі відтоді, як він розпитував востаннє. Після цього разом із дещо здивованим Енгусом він ракетою злетів у ліфті на самий горішній поверх.

– Зайдіть ненадовго, – сказав захеканий Смайт. – Хочу показати вам листи Велкіна. А потім біжіть за ріг і ведіть свого приятеля.

Він натиснув у стіні на потаємну кнопку, і двері самі собою відчинилися. За дверима виявилася довга, простора вітальня, єдиною відзнакою якої були ряди високих механічних бовдурів, що віддалено нагадували людей. Вони стояли по обидва боки, немов манекени в кравецькій майстерні. Як і в манекенів, у них не було голів, як і у манекенів, у них були непомірно могутні плечі та випнуті груди. Але якщо не брати це до уваги, то в них було не більше людського, ніж у будь-якому вокзальному автоматі висотою в людський зріст. Замість рук у них було по два великих гаки, щоб тримати таці, а щоб вони відрізнялися один від одного, їх пофарбували в гороховий, червоний або чорний колір. В усьому іншому це були звичайні автомати, на які взагалі довго дивитися не варто, а в цьому випадку і поготів: між двома рядами манекенів лежало щось цікавіше за всі механізми на світі. Там виявився клаптик білого паперу, на якому червоним чорнилом було щось надряпано. Визначний винахідник вчепився в нього, ледь відчинилися двері. Без єдиного слова він простягнув аркуш Енгусу. Червоне чорнило ще не встигло висохнути. В записці йшлося: «Якщо ви бачилися з нею сьогодні, я вас уб'ю».

Настала коротка мовчанка, потім Ізидор Смайт тихо промовив:

– Хочете, я накажу подати віскі? Мені це зараз зовсім не зайве.

– Дякую, я волів би скоріше покликати сюди Фламбо, – похмуро відповів Енгус. – Мені здається, що справа стає серйозною. Я зараз же йду за ним.

– Маєте рацію, – сказав Смайт із чудовою безпечністю. – Ведіть його сюди.

Зачиняючи за собою двері, Енгус побачив, як Смайт натиснув кнопку – один із механічних бовванів зрушився з місця і поплив по жолобу в підлозі, тримаючи в руках тацю з глечиком і сифоном. Енгусу стало трохи не по собі від думки, що він залишає маленького чоловічка серед неживих слуг, що воскресають, як тільки зачиняються двері.

Шістьма сходинками нижче площадки, на якій жив Смайт, двірник у жилеті вовтузився з якимось відром. Енгус затримався, щоб узяти з нього слово, пообіцявши щедрі чайові, що той із місця не зійде, поки Енгус не повернеться разом із детективом, і простежить за будь-яким незнайомцем, котрий підійметься сходами. Потім він спустився вниз, наказавши бути пильним швейцарові, який стояв біля під'їзду і повідомив йому, що в будинку немає чорного ходу, а це значно спрощує справу. Мало того: він спіймав поліціанта, котрий походжав тут же, і умовив його постежити за вхідними дверима. Нарешті він затримався ще на хвильку, купив на пенні каштанів і спитав у крамаря, скільки часу він тут пробуде. Цей поважний комерсант у плащі з піднятим ко-

міром повідомив, що незабаром має намір піти, бо ось-ось піде сніг. Справді, ставало все темніше, все холодніше, але Енгус пустив у хід своє красномовство і переконав продавця зачекати трохи.

– Грійтеся біля жаровні з каштанами, – серйозно сказав він. – Можете з’їсти все, що у вас залишилося, витрати – за мій рахунок. Отримаєте соверен, якщо дочекаєтеся мене, а коли повернуся, скажете, чи не входив хтось он у той будинок, де стоїть швейцар, – чи то чоловік, жінка або дитина – байдуже.

З цими словами він поспішив геть, кинувши останній погляд на обложену фортецю.

– Ну, тепер його квартира захищена зусібіч, – полегшено зітхнув він. – Не можуть же всі четверо виявитися спільниками пана Велкіна.

Вулиця Лакнау-Меншенс лежала, так би мовити, в передгір’ях тієї гряди будинків, вершиною якої можна вважати Гімалай-Меншенс. Приватна контора пана Фламбо розташовувалася на першому поверсі й у всіх сенсах була повною протилежністю по-американськи механізованої і по-готельному розкішної та незатишної квартири власника «мовчазних слуг». Свого приятеля Фламбо Енгус знайшов у розміщеному позаду приймальні кабінеті, пишно обставленому в стилі рококо. Кабінет прикрашали шаблі, аркебузи, всілякі східні дивовижі, пляшки з італійським вином, старозавітні

глиняні горщики, пухнастий перський кіт і непоказний, замислений католицький священик, котрий у такій обстановці виглядав зовсім уже безглуздо.

– Це мій товариш, патер Браун, – сказав Фламбо. – Я давно хотів вас познайомити. Чудова сьогодні погода, та тільки для мене, жителя півдня, трохи зимно.

– Авжеж, схоже, що в найближчі дні небо буде безхмарним, – відгукнувся Енгус, сідаючи на східну, всю в лілових смугах, отоманку.

– Ні, – тихо заперечив священик, – з неба вже сипле сніг. І справді, як і передбачив продавець каштанів, за потьмянілими вікнами кружляли перші пластівці.

– Ну, гаразд, – похмуро сказав Енгус, – я, на жаль, прийшов у справі, і до того ж у дуже поганій справі. Річ у тім, Фламбо, що неподалік від вас живе чоловік, котрому конче потрібна ваша допомога. Його весь час переслідує і залякує невидимий ворог – негідник, котрого ніхто і у вічі не бачив.

Тут Енгус докладно виклав історію Смайта та Велкіна, причому почав з розповіді Лори, а наприкінці додав від себе оповідку про привида-реготуна на розі двох безлюдних вулиць і про дивні слова, що чітко прозвучали в порожній кімнаті. І чим далі, тим із більшою увагою слухав його Фламбо, а священик із байдужим виглядом сидів осторонь, немов його це зовсім не стосувалося. Коли справа дійшла до записки, приклеєної до вітрини, Фламбо піднявся, і від його широких плечей у кімнаті стало тісно.

– На мою думку, – сказав він, – краще вам доказати решту дорогою. Мабуть, нам не варто гаяти часу.

– Чудово, – сказав Енгус і також встав. – Правда, поки що він у відносній безпеці. За єдиним входом у його притулок стежать четверо.

Вони вийшли на вулицю. Священик дріботів за супутниками, як слухняний песик. Він лише сказав бадьоро, немов продовжував розмову:

– Як багато намело снігу.

Крокуючи крутими вулицями, вже запорошеними сріблястим сніжком, Енгус закінчив свою історію. Коли вони підійшли до вигнутої півмісяцем вулиці, забудованої багатопверховими будинками, то він вже встиг опитати своїх спостерігачів. Продавець каштанів – як до, так і після отримання соверена – клявся всіма святими, що не зводив очей із дверей, але нікого не бачив. Поліціант висловився ще точніше. Він заявив, що йому доводилося мати справу з різними шахраями – і в шовкових циліндрах, і в брудному лахмітті. Він – стріляний горобець і знає, що не кожен підозрілий індивід підозріло виглядає. Якби хтось тут проходив, він помітив би неодмінно: адже дивився, мало очі не вилізли, але, бачить Бог, нікого тут не було. А коли всі троє підійшли до швейцара в золотих галунах, котрий все так само усміхаючись стояв біля під'їзду, то почули якнайрішучішу відповідь.

– Я маю право питати будь-кого, що йому треба в цьому будинку, чи то герцога, чи сміттяря, – сказав добродушний

велетень, виблискуючи золотими галунами. – І присягаюся, що з того часу, як цей джентльмен пішов, питати було рішуче ні в кого.

Тут скромний патер Браун, котрий стояв позаду, сором'язливо потупивши погляд, наважився спитати лагідно:

– Отже, ніхто не проходив цими сходами відтоді, як пішов сніг? Він почав падати, коли всі ми сиділи у Фламбо.

– Ніхто не входив і не виходив, сер, – впевнено відповів швейцар, сяючи поблажливою посмішкою.

– У такому разі цікаво було б знати: звідки це? – спитав священик, дивлячись на землю тьманими риб'ячими очима.

Всі простежили за його поглядом, і Фламбо міцно вилаявся, розмахуючи руками, як справжній француз. Видно було абсолютно чітко: по самій середині сходів, які охороняв чималенький швейцар у золотих галунах, прямо поміж його статечно розставлених ніг, тяглися по білому снігу брудно-сірі відбитки слідів.

– Сили небесні! – вирвалося у Енгуса. – Невидимець!

Не вимовивши більше ні слова, він обернувся і помчав вгору сходами, і Фламбо слідом за ним. А патер Браун залишився внизу, на засніженій вулиці. Він стояв, озираючись навсібіч, ніби відповідь на його запитання вже не становила для нього зовсім жодного інтересу.

Фламбо хотів було зопалу висадити двері своїм могутнім плечем, але шотландець Енгус із властивою йому розсудливістю обнишпорив стіну біля дверей, намацав потаємну

кнопку, і двері повільно відчинилися.

Перед ними був, здавалося, той же передпокій, з тими ж шеренгами манекенів, із тією лиш різницею, що в ній стало темніше, хоча подекуди мерехтіли запізнілі відблиски заходу. Деякі з безголових манекенів чомусь були зрушені з місця і тьмяно відсвічували в сутінках. У напівтемряві яскравість їхніх червоних і золотих торсів якимось скрадалася, і темнуваті силуети ще більше скидалися на людські. А посеред них, на тому ж місці, де ще нещодавно валявся списаний червоним чорнилом клаптик паперу, виднілося щось дуже схоже на червоне чорнило, пролите з пляшечки. Але це було не чорнило.

Проявивши чисто французьке поєднання швидкості та практичності, Фламбо вимовив одне лише слово: «Вбивство!», увірвався в квартиру і за якихось п'ять хвилин обнишпорив усі кутки приміщення. Але якщо у нього була надія знайти труп, то він помилявся. Ізидора Смайта в квартирі не було – ні живого, ні мертвого. Перевернувши все догори дригом, Енгус і Фламбо знову зійшлися разом і очманіло споглядали один на одного, витираючи піт.

– Друже мій, – сказав Фламбо, переходячи від хвилювання на французьку, – цей убивця не тільки сам невидимець, він ще й примудрився перетворити на невидимця й убитого.

Енгус оглянув напівтемну вітальню, заставлену манекенами, і в якомусь кельтському закутку його шотландської душі ворухнувся жах. Один із величезних манекенів стояв прямо

над кривавою плямою, можливо, Смайт підкликав його за мить до того, як упав мертвим. Залізний гак, що стирчав із високого плеча і заміняв руку, був легко піднятий, і Енгус раптом із жахом уявив собі, як бідний Смайт гине від удару свого власного сталевого дітища. Бунт речей – машини вбивають свого господаря. Але навіть якщо так, то куди вони його поділи?

«Зжерли?» – майнула жахлива думка, і йому на секунду стало погано, коли він подумав про розтерзані останки, перемелені і поглинуті цими безголовими механізмами.

Нелюдським зусиллям Енгус змусив себе заспокоїтись.

– Ну от, – звернувся він до Фламбо, – бідолаха розтанув, як хмаринка, залишилася тільки червона калюжа на підлозі. Це, далєбі, надприродне.

– Залишається тільки одне, – сказав Фламбо, – природно це чи надприродно, а я маю піти вниз і побалакати зі своїм приятелем.

Вони спустилися сходами, минули двірника з відром, котрий ще раз божився, що повз нього не прошмигнув жоден незнайомець. Швейцар біля під'їзду і крамар, котрий вертівся тут же, ще раз присягнули, що не зводили з цього під'їзду очей. Але коли Енгус став шукати четвертого чатового і не знайшов його, то спитав з деяким занепокоєнням:

– А де ж поліціант?

– Даруйте, – сказав патер Браун, – це моя провина. Тільки-но я попросив його спуститися вниз вулицею і дещо з'я-

сувати, як мені спала на гадку одна думка.

– Гаразд, тільки нехай він хутчіш повертається, – різко сказав Енгус. – Там, нагорі, не тільки вбили, а й безслідно знищили цього нещасного чоловіка.

– Яким чином? – поцікавився священик.

– Патере, – сказав Фламбо, помовчавши трохи, – хай йому грець, але я переконаний, що це скоріше ваша царина, ніж моя. Жоден друг чи ворог в цей будинок не входив, а Смайт зник, немов його викрав нечистий. І якщо тут обійшлося без втручання надприродних сил...

Їхню розмову перервала вражаюча подія: з-за рогу виринув довготелесий поліціант у блакитному однострої. Він підбіг прямо до патера Брауна.

– Маєте рацію, сер, – сказав він здавленим голосом. – Труп пана Смайта тільки-но знайшли в каналі, біля дороги.

Енгус спитав, нажахано схопившись за голову:

– Він що – побіг туди і втопився?

– Готовий заприсягтися, що він не виходив з дому, – сказав правоохоронець, – і в будь-якому разі він не втопився, а помер від удару ножем у серце.

– Але ж ви стояли тут, і за цей час у будинок ніхто не входив? – суворо спитав Фламбо.

– Давайте спустимося до каналу, – запропонував священик.

Коли вони дійшли до закруту, він раптом вигукнув:

– Яку ж я утнув дурість! Зовсім забув поставити полі-

ціянту одне важливе запитання. Цікаво знати: знайшли вони світло-брунатний мішок чи ні?

– Який ще світло-брунатний лантух? – здивувався Енгус.

– Якщо виявиться, що мішок іншого кольору, – все доведеться почати заново, – бідкався патер Браун, – але якщо мішок світло-коричневий... Що ж, тоді все ясно.

– Радий це чути, – не приховуючи іронії, буркнув Енгус. – А я думав, справа ще й не починалася.

– Ви маєте все розповісти нам, – з дивною дитячою простодушністю оголосив Фламбо.

Мимоволі прискорюючи кроки, вони йшли вниз по довгій дугоподібній вулиці. Попереду швидко крокував патер Браун, зберігаючи гробове мовчання. Нарешті він сказав із майже зворушливою сором'язливістю:

– Боюся, все це видасться вам занадто прозаїчним. Ми завжди починаємо з абстрактних висновків, а в цій історії можна виходити тільки з них. Ви, мабуть, помічали, що люди ніколи не відповідають однаково на те саме запитання, яке їм задають? Вони відповідають лиш на запитання, яке почули або очікують почути. Припустімо, одна леді гостює в садибі в іншої і питає: «Хтось зараз живе тут?» На це господиня ніколи не відповість: «Так, звісно, дворецький, три лакеї, покоївка, ну і всі інші», хоча покоївка може клопотатися тут же в кімнаті, а дворецький стояти за її кріслом. Вона відповість: «Ні, ніхто», маючи на увазі тих, хто міг би вас цікавити. Зате якщо лікар під час епідемії спитає її: «Хто живе у

вашому домі?»), вона не забуде ні дворецького, ні покоївку, ні всіх інших. Так уже люди розмовляють: вам ніколи не дадуть відповіді на запитання по суті, навіть якщо кажуть щиро правду. Ці четверо чесних людей стверджували, що жодна людина не заходила до будинку, але вони зовсім не мали на увазі, що туди і справді не входила жодна особа. Вони хотіли сказати: жоден із тих, хто, на їхню думку, міг би вас зацікавити. А між тим якась людина увійшла в будинок і вийшла, але вони її не помітили.

– То це був невидимець? – спитав Енгус, піднявши руді брови.

– Аякже, психологічно він примудрився стати невидимкою, – погодився священик.

Через кілька хвилин він продовжував усе тим же байдужим тоном, ніби міркуючи вголос:

– Певна річ, ви ніколи не запідозрили б таку людину, поки не задумаєтеся про це всерйоз. На це він і розраховує. Але мене нашттовхнули на думку про нього дві-три дрібні подробиці в оповіданні пана Енгуса. По-перше, Велкін умів невтомно ходити пішки. А по-друге – ця довга стрічка гербового паперу на склі вітрини. Але найголовніше – дві обставини, про які згадувала дівчина: неможливо допустити, щоб у них і полягала правда. Не гнівайтесь, – поспішно додав він, зауваживши, що шотландець докірливо похитав головою, – вона ж була впевнена, що каже правду. Але ніхто не може залишатися на вулиці на самоті за секунду до отримання ли-

ста. Ніхто не може залишатися на вулиці в повній самоті, коли починає читати тільки-но одержаний лист. Хтось, без сумніву, мав стояти поруч, просто він психологічно ухитрився стати невидимцем.

– А чому хтось неодмінно мав стояти поруч? – не повірив Енгус.

– Але ж не поштовий голуб приніс їй цього листа, – пояснив патер Браун.

– Чи не хочете ви сказати, – рішуче втрутився Фламбо, – що Велкін приносив дівчині листи свого суперника?

– Атож, – сказав священик, – Велкін приносив дівчині листи свого суперника. Zobov'язаний був приносити.

– Ну, з мене досить! – вибухнув Фламбо. – Хто цей індивід? Який він із себе? Як одягаються ці психологічні невидимці?

– Він одягнений дуже гарно: в червоне і блакитне із золотом, – швидко і точно повідомив священик. – І в цьому яскравому, навіть занадто костюмі він заявляється сюди на очах у чотирьох осіб, холонокровно вбиває Смайта і знову виходить на вулицю, несучи в руках труп...

– Патере Браун! – обурился Енгус, зупинившись, як укопаний. – Хто з нас збожеволів – ви чи я?

– Ні, ви не зїхали з глузду, – сказав патер Браун. – Просто ви не надто спостережливі. Ви не помітили, наприклад, такого чоловічка, як оцей.

Він швидко зробив три кроки вперед і поклав руку на пле-

че пересічного листоноші, котрий прошмигнув повз них у тіні дерев.

– Чомусь ніхто ніколи не помічає поштарів, – задумливо мовив він. – Але ж їх охоплюють ті ж пристрасті, що й усіх інших людей, крім цього, вони носять пошту в просторих мішках, де легко поміститься труп карлика.

Замість того, щоб просто обернутися, листоноша відскочив убік і наткнувся на садову огорожу. Це був сухорлявий світлобородий чоловік дуже пересічної зовнішності, але, коли він обернув до них перелякане обличчя, всіх трьох вразила його жахлива зизоокість.

...Фламбо повернувся до своїх шабель, пурпурових килимів і перського kota – у нього були справи. Джон Тернбул Енгус повернувся в кондитерську до дівчини, з котрою цей безтурботний молодик примудрився непогано гаяти час. А патер Браун довгі години блукав під зірками засніженими крутими вулицями з убивцею, але про що вони балакали – цього ніхто ніколи не дізнається.

Зелений чоловічок

Молодик у бриджах, із жвавим відкритим обличчям, грав у гольф на полі, паралельному до морського берега, де сутінки забарвили все в сірій колір. Грав він сам із собою і не кутуляв м'яч надарма, а відпрацьовував прийоми з якоюсь ретельною люттю, наче акуратний невеликий ураган.

Він швидко навчився багатьом іграм, але йому хотілося вчитися трохи швидше, ніж це можливо, і тому він став явною жертвою тих привабливих афер, які обіцяють навчити гри на скрипці за шість уроків, а французькій – заочно. Він дихав свіжим повітрям дуже обнадійливих запрошень і пригод, а зараз був особистим секретарем у адмірала сера Майкла Крейвена, котрий мав великий будинок і парк, трохи віддалік від моря.

Він був честолюбний і не мав наміру все життя бути чийсь секретарем, але він був розумний і знав, що найкращий спосіб піти з секретарів – стати хорошим секретарем. Жевжик і став ним, навчившись розправлятися зі стосами листів так само швидко та зосереджено, як із м'ячем. Зараз він бився з листами сам, на власну руку: останні півроку адмірал був у плаванні, і його чекали додому через кілька днів, а то й годин.

Гарольд Гаркер бадьоро і хутко зійшов на гребінь між полем і морем і, глянувши на берег, побачив щось дивне. Бачив

нечітко, бо сутінки з кожною хвилиною збиралися під грозозивими хмарами, але на мить йому примарився сон із далекого минулого або драма, розіграна примарами іншого століття.

Захід догорав мідними та золотими пасмами над останнім шматочком моря, який здавався швидше чорним, ніж синім. Але ще чорнішими в яскравому сяйві призахідного сонця, чіткі, як силуети в театрі тіней, пройшли двоє чоловіків у трикутних капелюхах, при шпагах, немов вони щойно зійшли з дерев'яних кораблів Нельсона. Така галюцинація була б неприродною для Гаркера, якби він навіть був схильний до галюцинацій. Він належав до того нетерплячого і науково орієнтованого типу, якому легше уявити літаючий корабель із майбутнього, ніж вітрильник із минулого. Тому юнак дійшов цілком адекватного висновку, що і футурист може вірити своїм очам. Його ілюзія тривала лише секунду.

З іншого погляду видовище виявилось незвичайним, але цілком імовірним. Від моря йшли один за одним, один – ярдів на п'ятнадцять позад іншого, пересічні сучасні офіцери флоту, але в тій майже екстравагантній формі, яку моряки вдягають тільки в особливому випадку, скажімо, коли їх відвідує особа королівської крові. У того, хто йшов попереду, мабуть, не підозрюючи про того, хто йшов позаду, Гаркер відразу розгледів орлиний ніс і гостру борідку свого адмірала. Чоловіка позад нього він не знав. Зате він знав, чому вони так одягнені. Знав, що коли судно адмірала приходить у сусідню гавань, його відвідує найвища особа. Це й пояс-

нювало парадну уніформу. Та він знав і моряків, принаймні адмірала, і не міг збагнути, чому адмірал зійшов на берег у такій одежі, коли він міг миттєво перевдягнутися в цивільне або хоча б у буденний мундир. Що-що, а це було не в його дусі, і надовго залишилося однією з головних таємниць нашої таємничої історії. Тоді ж обриси фантастичних одностроїв на тлі оголених декорацій – темного моря та піску – нагадували якусь комічну оперу Пінафора.⁷

Другий чоловік був ще дивніший, незважаючи на акуратний мундир лейтенанта. Особливо незвичною була його поведінка. Він ішов нерівною, неспокійною ходою, то швидко, то повільно, немов не міг зважитися, чи наздоганяти йому адмірала. Адмірал був глухуватий і не чув кроків на м'якому піску, але кроки ті, якби на них натрапив якийсь детектив, породили б сотню припущень – від кульгавості до танцю. Смагляве обличчя було затемнене сутінками, очі блищали і сяяли, підкреслюючи збудження. Один раз він навіть побіг, але раптом знітився до недбалого повільного пересування. Потім він зробив те, що, на погляд Гаркера, жоден офіцер флоту не зробив би навіть у божевільні. Він оголив шпагу.

У цей момент дивної вистави обидва силуети зникли за мисом, і секретар, котрий спостерігав за ними, зауважив тільки, як смаглявий незнайомиць безтурботно зрубав квітку. Мабуть, він більше не намагався нагнати адмірала. Однак Гаркер задумався і простояв там якийсь час, а вже потім

⁷ Йдеться про комічну оперу Пінафора «Корабель Її Величності».

заклопотано попрямував до дороги, що бігла повз ворота садиби і довгим вигином спускалася до моря.

З цього звивистого манівця і мав прийти адмірал, якщо взяти до уваги, звідки він ішов, і припустити, що він має намір прийти додому. Стежка між морем і полем для гольфа завертала відразу за мисом і, ставши дорогою, поверталася до Крейвен-гаузу. Тому секретар зі звичною своєю імпульсивністю кинувся до неї, щоб зустріти господаря, коли той поверне до дому, але адмірал додому не йшов.

Ще дивовижніше було те, що і секретар не йшов туди. У будь-якому разі, він затримався на багато годин, зродивши в садибі подив і тривогу.

За колонами і пальмами цієї занадто розкішної вілли очікування переростало в хвилювання. Дворецький Грайс, великий жовчний чолов'яга, напрочуд мовчазний і з панамі, і зі слугами, проявляв певний неспокій, вештаючись у головній залі і споглядаючи у вікно тераси білу дорогу до моря. Меріон, сестра і домогосподарка адмірала, з таким же орлиним носом, але ще зарозумілішим поглядом, була балакуча та гостра на язик, а в хвилюванні голос її ставав пронизливим, як у папуги. Донька адмірала, Олівія, була смаглява та замріяна, зазвичай вона неухважно мовчала, а то і журилася. Тому переважно балакала її тітка. Але племінниця могла раптово і дуже мило засміятися.

– Не розумію, чому їх досі немає, – сказала старша леді. – Листоноша бачив, як адмірал ішов із берега з цим жахливим

Руком. І чому його звать лейтенантом?

– Може, – сумно припустила панночка, – тому, що він лейтенант...

– Не знаю, навіщо адмірал його тримає, – пирхнула тітка, ніби мова йшла про покоївку. Вона дуже пишалася братом і завжди називала його «адмірал», але її уявлення про флотську службу були не зовсім чіткими.

– Авжеж, Роджер похмурий і мовчазний, – відповіла Олівія, – але це не завадить йому стати хорошим моряком.

– Моряком! – обурилася тітка, знову вражаючи справжнім папужим тембром. – Я їх уявляю інакше. «Любила юнка моряка», як співали, коли я була молода. Тільки подумайте! Ні веселощів, ні хоробрості, нічого. Він не співає, не танцює матроських танців...

– Однак, – серйозно зауважила племінниця, – і сам адмірал танцює не так уже й часто.

– Ох, ти знаєш, що я маю на увазі! – не вгамовувалася тітка. – У ньому немає ні жвавості, ні бадьорості. Той секретар і то кращий.

Сумне обличчя Олівії перемінив її гарненький сміх.

– Гаркер уже точно станцював би для вас, – зауважила вона, – і сказав би, що вивчився по книзі. Він постійно все вчить... – дівчина раптово замовкла і зиркнула на стиснуті тітчині губи. – Не втямлю, чому його немає, – додала вона.

– Я не про Гаркера хвилююся, – відповіла тітка, встала і визирнула у вікно.

Вечірнє світло давно стало з жовтого сірим і тепер перетворювалося на біле, у міру того як місяць вставав над прибережною рівниною, де виднілися лише викривлені дерева навколо ставка та нижче, на горизонті, стара рибальська таверна «Зелений чоловічок». Жодної живої душі не було ні на дорозі, ні на рівнині. Ніхто не бачив ні чоловіка в трикутному капелюсі, котрий на початку вечора показався біля моря, ні його ще дивнішого супутника. Ніхто не бачив і секретаря, котрий бачив їх.

Тільки після опівночі секретар увірвався в будинок і підняв усіх на ноги. Його примарно-біле обличчя здавалося ще блідішим, коли поруч стояв солідний інспектор поліції. Але червоне, грубе, байдуже обличчя було більше схоже на маску фатуму, ніж бліде та перелякане. Жінкам повідомили з усією можливою обачністю, що адмірала Крейвена випадково знайшли в брудних водоростях і твані в ставку, під деревами – він потонув.

Кожен, хто знайомий із Гарольдом Гаркером, збагне, що, незважаючи на хвилювання, до ранку він приготувався стати якнайкориснішим. Молодик покликав для особистої розмови інспектора, котрого зустрів уночі на дорозі біля «Зеленого чоловічка», і допитував його, як сам інспектор міг би допитувати котрогось селяка. Але інспектор Бернс, чоловік ґрунтовний, був чи то занадто дурний, чи то занадто розумний, аби ображатися через дрібниці. Незабаром виявилось, що він зовсім не такий дурний, як виглядає, бо відповідав

на палкі розпитування повільно, але розумно та логічно.

– Отже, – сказав Гаркер (голова його була переповнена книгами на кшталт «Стань детективом за десять днів»), – отже, це старий трикутник: нещасний випадок, самогубство й убивство.

– Нещасного випадку бути не може, – відповів поліціант. – Ще не стемніло, ставок за п'ятдесят ярдів від дороги, а дорогу він знав, як свій ганок. Для нього впасти в цей ставок – все одно що влягтися в калюжу. І самогубство малоїмовірне. Адмірал був чоловік бадьорий, процвітаючий, дуже заможний, майже мільйонер, – правда, це нічого не доводить. І в особистому житті у нього ніби все гаразд... Ні, його б я ніяк не запідозрив у самогубстві.

– Ну от, – таємниче стишив голос секретар, – отже, у нас залишився третій варіант.

– Не варто занадто поспішати і з цим, – сказав інспектор до прикрасі вічно квапливого Гаркера. – Хотілося б з'ясувати одну-дві речі. Наприклад, щодо майна. Хто це успадкує? Ви, його особистий секретар, щось знаєте про заповіт?

– Я не такий уже й особистий секретар, – пояснив Гаркер. – Його адвокати – Вілліс, Гардман і Дайк, Саттфордська Хай-стріт. Мабуть, заповіт у них.

– Що ж, доведеться завітати до них, – зітхнув інспектор.

– Ходімо зараз же, – сказав нетерплячий секретар.

Він неспокійно пройшовся по кімнаті і знову вибухнув:

– А що з тілом, інспекторе?

– Доктор Стрейкер оглядає його в поліції. Результати будуть десь за годину.

– Не занадто скоро, – сказав Гаркер. – Ми заощадимо час, якщо зустрінемося з лікарем у юристів.

Він запнувся, поривчастість його раптово змінилася збен-теженням.

– Послухайте, – сказав він, – я хотів би... ми всі хотіли б, якщо можливо, подбати про неї... про доньку бідолашного адмірала. Вона просила, може, це і нісенітниця, але не варто їй відмовляти. Їй треба порадитися з приятелем, котрий зараз у місті. Це такий собі Браун, якийсь патер чи пастор. Вона дала мені адресу. Я не дуже люблю священників, але...

Інспектор кивнув.

– Я їх зовсім не люблю, але я високо ціную патера Брауна, – сказав він. – Я бачив його в одній цікавій справі, коли вкрали коштовності. Йому б стати поліціантом, а не священником.

– Чудово, – сказав секретар, ідучи. – Нехай він також прийде до юристів.

Так і вийшло, що, коли вони поспішно прибули в сусіднє місто, щоб зустрітися з доктором Стрейкером у конторі, вони виявили там патера Брауна. Він сидів, поклавши руки на свою важку парасольку, і з приємністю балакав із тим компаньйоном цієї фірми, котрий зараз працював. Доктор Стрейкер також прибув, але, мабуть, тільки що, бо акуратно укла-

дав рукавички в циліндр, а циліндр на столик.

Судячи з лагідного і круглого обличчя священика і тихого сміху сивого юриста, з котрим він розмовляв, лікар ще не повідомив їм сумну звістку.

– Все ж таки хороший день, – промовляв священик. – Бу-
ря, схоже, минула нас. Були великі чорні хмари, але я не по-
мітив і краплі дощу.

– Ні краплі, – погодився правник, бавлячись ручкою. Це
був третій компаньйон, пан Дайк. – А тепер на небі ні хма-
ринки. Прямо святковий день. – Він побачив відвідувачів,
поклав ручку і встав. – А, Гаркер, як справи? Я чув, адмірала
чекають вдома.

Тут озвався секретар, і голос його глухо рознісся кімна-
тою.

– На жаль, ми принесли погану звістку. Адмірал Крейвен
утонув, так і не діставшись до будинку.

Навіть повітря цієї контори змінилося, хоча люди й не ру-
халися. Вони дивилися на молодика, немов жарт застиг у них
на устах. Обидва повторили слово «утонув» і глянули один
на одного, потім – знову на вістуну і стали його неголосно
розпитувати.

– Коли це сталося? – поцікавився священик.

– Де його знайшли? – спитав юрист.

– Його знайшли, – сказав інспектор, – у ставку біля берега,
неподалік від «Зеленого чоловічка». Він був весь у багні та
водоростях, могли й не впізнати, але доктор Стрейкер... Що

таке, патере Браун? Вам зле?

– «Зелений чоловічок», – сказав патер Браун, сіпнувшись. – Даруйте... Вибачте, що я так засмутився...

– Засмутився? – здивувався поліціант. – Чим же ще?

– Мабуть, тим, що він у зеленій твані, – сказав слуга Божий зі слабкою посмішкою. І додав твердіше: – Я думав, що це морські водорості.

До цього часу всі дивилися на священника, вочевидь, вважаючи, що він з'їхав з глузду. І все ж найбільше здивував їх не він, після мертвої мовчанки озвався лікар.

Доктор Стрейкер привертав увагу своєю зовнішністю: високий і незграбний, він був одягнений цілком коректно, але так, як одягалися лікарі років сімдесят тому. Відносно молодий, він носив довгу темну бороду, розправляючи її поверх жилетки, і в контрасті з нею його гарне обличчя здавалося напрочуд блідим. Псувало його щось дивне в погляді – не косий погляд, але ніби натяк на зизоокість. Всі помітили це, бо промовляв той владно, хоча сказав небагато:

– Раз ми дійшли до подробиць, доведеться уточнити. – І відчужено додав: – Адмірал не втонув.

Інспектор повернувся з несподіваною спритністю і швидко спитав:

– Про що ви?

– Я тільки-но оглянув тіло, – сказав Стрейкер. – Смерть настала від удару в серце вузьким лезом, на кшталт стилета. А вже потім, через якийсь час, тіло сховали в ставку.

Патер Браун дивився на Стрейкера так жваво, як він рідко на когось дивився, і, коли всі покинули контору, завів із ним балачку на зворотному шляху. Їх ніщо не затримало, крім доволі формального питання про заповіт. Нетерплячку юного секретаря підігрівали професійні церемонії юриста. Нарешті такт священника (а не влада правоохоронця) переконав пана Дайка, що таємницю робити ні з чого, і він із посмішкою визнав, що заповіт цілком пересічний: адмірал залишив усе єдиній спадкоємиці, і немає жодних причин це приховувати.

Лікар і священник повільно йшли дорогою з міста до садиби. Гаркер вирвався вперед, прагнучи, як завжди, потрапити кудись, але цих двох більше займала бесіда, ніж дорога. Високий лікар досить загадковим тоном сказав низенькому священнику:

– Що ви про це думаєте, патере Браун?

Той пильно глянув на нього і відповів:

– Та, бачите, дещо я думаю, але труднощі в тому, що я ледь знаю адмірала, хоча добре знайомий із його донькою.

– Адмірал, – похмуро сказав медик, – з тих, про кого кажуть, що у них немає жодного ворога.

– Гадаю, ви хочете сказати, – зауважив священник, – що ще про щось пліткують?

– Це не моя справа, – поспішно і різкувато сказав Стрейкер. – Він бував у поганому настрої. Якимось він погрожував подати на мене в суд за одну операцію, але, мабуть, переду-

мав. Мені здається, він міг образити підлеглого.

Погляд патера Брауна спинився на секретареві, котрий крокував далеко попереду, і, придивившись, збагнув, чому той поспішає: ярдів за п'ятдесят попереду нього прямувала до будинку Олівія.

Незабаром секретар наздогнав її, і весь інший час священник спостерігав мовчазну драму двох спин, що зменшувалися з відстанню. Секретар, вочевидь, був дуже схвильований, але якщо священник і знав, чим саме, то промовчав. Коли вони дійшли до повороту до будинку лікаря, він тільки сказав:

– Не думаю, щоб ви ще щось нам розповіли.

– Чого б це мені?... – різко сказав лікар, обернувся і пішов, не пояснивши, як закінчив би він запитання: «Чого б це мені розповідати?» або «Звідкіля б мені ще щось знати?».

Служитель Церкви пошкандибав сам-один слідами молодої пари, але, коли він ішов алеєю адміральського парку, його зупинило те, що Олівія несподівано обернулася і попрямувала прямо до нього. Обличчя панночки було надзвичайно бліде, очі мерехтіли якимось новим, ще невизначеним почуттям.

– Патере Браун, – сказала вона, – я маю побалакати з вами якнайшвидше. Вислухайте мене, іншого виходу просто немає!

– Ну, звісно, – відповів священник так спокійно, наче якийсь хлопчисько спитав його, котра година. – Куди б нам піти?

Вона повела його до однієї досить старої альтанки і, коли вони сіли в тіні великого розлогого дерева, озвалася відразу, немов їй треба було полегшити душу, поки не відмовили сили.

– Гарольд Гаркер, – сказала вона, – розповів мені дещо. Це жахливо...

Священик кивнув, і вона продовжувала:

– Щодо Роджера Рука. Ви його знаєте?

– Мені розповідали, – відповів патер Браун, – що товариші називають його Веселим Роджером тому, що він невеселий і схожий на піратський череп із кістками.

– Він не завжди був таким, – тихо зауважила Олівія. – Мабуть, із ним сталося щось дуже дивне. Я добре знала його. Коли ми були дітьми, ми бавилися на березі. Він був розважливий і повсякчас повторював, що подасться в пірати. Мабуть, він із тих, про кого кажуть, що вони можуть вчинити злочин, начитавшись жахів, але в його піратстві було щось поетичне. Він тоді був справді веселим Роджером. Гадаю, він останній хлопчик, котрий справді вирішив втекти в море, і сім'я нарешті його відпустила. Але ось...

– Ну? – терпляче чекав патер Браун.

– Мабуть, – правила вона далі, раптом усміхнувшись, – бідний Роджер був розчарований... Морські офіцери рідко тримають ніж у зубах і розмахують чорним прапором. Але це не пояснює, чому він так змінився. Він просто заляк, став глухий і нудний, немов ходячий мрець. Він уникає мене,

але це не важливо. Я гадала, його підкосило якесь страшне горе, про яке мені не дозволено дізнатися. Якщо Гаркер каже правду, горе це – просто божевілля або одержимість.

– А що каже Гарольд? – спитав священик.

– Це так жахливо, що я ледве можу вимовити, – відповіла вона. – Він переконує, що бачив, як Роджер крався за моїм татусем, хитався, потім витягнув шпагу... А лікар каже, що батька закололи сталевим лезом. Я не можу повірити, що Роджер причетний до цього. Він похмурий, батечко запальний, вони сварилися, але що таке сварка? Я не заступаюся за старого приятеля, він поводить себе не по-дружньому. Але буває ж, що ви просто впевнені в чомусь! Однак Гарольд присягається...

– Схоже, Гарольд багато присягається, – зауважив патер Браун.

Дівчина помовчала, потім сказала іншим тоном:

– Авжеж, він присягався... Він щойно попрохав моєї руки...

– Отже, я маю привітати вас чи скоріше його? – спитав священик.

– Я сказала йому, що треба зачекати. Він чекати не вміє. – Раптовий сміх знову опосів її. – Він каже, що я його ідеал, мрія і тому подібне. Розумієте, він жив у Штатах, але я згадую про це не тоді, коли він патякає про долари, а коли розповідає про ідеали.

– Вважаю, – дуже м'яко сказав патер Браун, – що ви хочете

знати правду про Роджера, бо вам треба ще вирішити щодо Гарольда.

Панночка завмерла і насупилася, потім несподівано посміхнулася й сказала:

– О, ви знаєте дуже багато.

– Я знаю дуже мало, особливо в цій справі, – невесело зауважив священник. – Я тільки знаю, хто вбив вашого татка.

Вона схопилася і дивилася на нього згори вниз, збліднувши від подиву. Патер Браун задумливо продовжив:

– Я скоїв дурницю, коли це второпав. Вони спитали, де його знайшли, і почали тлумачити про зелену твань і «Зеленого чоловічка».

Він також підвівся і, стиснувши свою незграбну парасольку, з новою рішучістю та новою значущістю звернувся до Олівії:

– Я знаю ще дещо, і це – ключ до всіх ваших загадок, але зараз нічого не скажу. Гадаю, це погані вісті, але не настільки погані, як те, що ви уявили. – Він застібнув плащ і обернувся до хвіртки. – Піду зустрінуся з вашим Руком у хижі на березі, біля якої його бачив Гаркер. Гадаю, що він живе там. – І священник попрямував до берега.

Олівія була вразлива, мабуть, занадто вразлива, щоб безпечно мізкувати над натяками, які кинув її приятель, але той поспішав за ліками від її турбот. Таємничий зв'язок між його осяянням і випадковою розмовою про ставок і шинок мучив її сотнями потворних символів. «Зелений чоловічок» став

примарою, повитою огидними водоростями, вивіска корчми – людиною на шибениці, а сам заклад – темним підводним притулком мертвих моряків. Однак патер Браун обрав найшвидший спосіб розігнати ці жахіття сліпучим світлом, яке було загадковіше за темряву.

Перш ніж зайшло сонце, щось повернулося в життя юнки і ще раз його перевернуло. Вона ледь здогадувалася, що саме про це тужить, поки раптово, немов сон, до неї повернулося старе, знайоме і все ж незбагненне та неймовірне. Роджер Рук біг по дюнах, але ще коли він був точкою на відстані, панночка побачила, як він змінився. Поки моряк наближався, вона розгледіла, що його темне обличчя освітлене посмішкою та радістю. Роджер підійшов прямо до Олівії, ніби вони й не розлучалися, обійняв її і сказав:

– Слава Богу, тепер я можу піклуватися про тебе.

Вона ледве збагнула його і почула, як сама питає, чому він такий щасливий.

– Розумієш, – відповів він, – я почув погані новини.

Усі зацікавлені особи, в тому числі й ті, хто не виявляв інтересу, зібралися на садовій доріжці, що веде до будинку, аби відбути формальність, тепер уже й справді формальну. Юрист мав намір прочитати заповіт і дати певні поради. Крім нього, тут був інспектор, уповноважений безпосередньою владою, і лейтенант Рук, котрий неприховано піклувався про свою даму. Одні були дещо спантеличені, поба-

чивши високого лікаря, в інших викликав посмішку присадкуватий священник. Гаркер крилатим Меркурієм вилетів до воріт, зустрів усіх, привів на галявину і покинув, щоб підготувати прийом. Він обіцяв за мить повернутися, і всі, хто бачив, як він метушиться, немов заведений, цілком цьому вірили, але поки що розгублено вешталися по галявині.

– Він немов у крикет грає, – зауважив лейтенант.

– Він засмучений, – сказав юрист, – що закон не встигає за ним. На щастя, панна Крейвен розуміє наші професійні труднощі. Вона запевнила мене, що довіряє моїй повільності.

– Хотів би я, – раптово сказав медик, – так само довіряти його швидкості.

– Що ви маєте на увазі? – поцікавився Рук, насупившись. – По-вашому, Гаркер занадто прудкий?

– Занадто прудкий і занадто повільний, – сказав загадково лікар. – Я знаю як мінімум один випадок, коли він діяв не так хутко. Чого він вештався опівночі навколо ставка та шинку, перш ніж інспектор знайшов тіло? Чому він зустрів інспектора? Чому він сподівався зустріти інспектора саме там?

– Не розумію вас, – гмикнув Рук. – Ви думаєте, що Гаркер бреше?

Стрейкер мовчав. Сивий правник засміявся похмуро та безрадісно.

– Нічого проти нього не маю, – сказав він, – навіть удячний, що він із ходу став вчити мене моєї справи.

– А мене – моєї, – сказав інспектор, котрий тільки-но приєднався до них. – Це не важливо. А ось якщо натяки доктора Стрейкера щось означають – це важливо. Прошу вас висловлюватися ясніше. Можливо, я маю негайно допитати його.

– Он він іде, – показав Рук.

Пильний секретар знову став на порозі.

І тут патер Браун, котрий мовчав і скромно тримався в хвості, дуже всіх здивував. Мабуть, особливо тих, хто його знав. Він не тільки поспішно вийшов уперед, але й обернувся до всієї компанії майже загрозово, немов сержант, котрий зупиняє взвод.

– Стійте! – досить суворо гукнув він. – Прошу у всіх вибачення, але абсолютно необхідно, щоб я перший побалакав із Гаркером. Я маю йому сказати те, що я знаю, і гадаю, не знає ніхто більше. Це дозволить уникнути вельми сумного непорозуміння.

– Що ви маєте на увазі? – здивувався старий юрист.

– Маю на увазі погані новини, – відповів на те патер Браун.

– Послухайте, – з обуренням почав було інспектор, але спіймав погляд священика і згадав про дивні речі, які бачив колись. – Якби це були не ви, я б сказав: яке нахабство...

Але служитель Церкви був уже за межами досяжності і через секунду занурився в балачку з Гаркером. Вони походили перед будинком, потім зникли в його темних глибинах. Через десять хвилин патер Браун вийшов один. На їхнє зди-

вування, він не виявив бажання повернутися в оселю, коли туди нарешті увійшли всі решта. Священик сів на хитку лаву в листяній альтанці, запалив люльку, бездумно зиркаючи на зазубрені листочки і слухаючи птахів. Ніхто так щиро і так терпляче не любив неробства.

Він був занурений у хмару диму і хмару роздумів, коли вхідні двері знову відчинилися і кілька людей кинулися до нього. Першими були донька адмірала та її молодий шанувальник. Обличчя їхні осяяло здивування, а обличчя інспектора Бернса, котрий поспішав за ними, наче слон, від ходи котрого здригався парк, пашіло від обурення.

– Втік! – вигукнув лейтенант. – Поклав речі й утік. Вискочив у задні двері, перестрибнув через огорожу й втік. Що ви йому сказали?

– Який ти дурний! – нервово зауважила Олівія. – Звісно, патер Браун сказав, що все стало зрозумілим. Ніколи б не повірила, що він такий негідник!

– Атож, – сказав інспектор, вирвавшись вперед, – що ж це ви накоїли? Заради чого мене підвели?

– Чим же я вас підвів? – поцікавився священик.

– Упустили вбивцю! – заволав Бернс, і голос його пролунав громом у тихому садочку. – Допомогли йому втекти! А я, дурень, дав вам попередити його. І де він тепер?

– Аякже, я допоміг свого часу кільком убивцям, – сказав патер Браун і для точності додав: – Як ви розумієте, не в убивстві.

– Ви ж увесь час знали, – наполягала Олівія. – Відразу ж здогадалися, що це він. Саме це ви мали на увазі, коли патякали про те, як знайшли тіло. Це й мав на увазі лікар, коли сказав, що татуся міг зненавидіти підлеглий.

– Ото ж бо й воно! – обурювався інспектор. – Ви знали ще тоді, що він...

– Ви знали ще тоді, – говорила Олівія, – що вбивця...

Патер Браун сумно кивнув.

– Так, – сказав він, – я ще тоді знав, що вбивця – пан Дайк.

– Хто? – не зрозумів інспектор і завмер серед мертвої тиші, яку переривав лише спів птахів.

– Пан Дайк, адвокат, – пояснив патер Браун, немов учитель, що тлумачить щось зовсім просте молодшому класу. – Той сивий пан, котрий мав намір читати заповіт.

Вони стояли, дивлячись на священника, поки той ретельно набивав люльку і чиркав сірником. Нарешті Бернс опанував свій голос і люто роздер задушливу тишу.

– Заради неба, чому?... – почав було він.

– Ах, чому? – задумливо зронив священник і підвівся, попихуючи люлькою. – Що ж, настав час повідомити тим із вас, хто не знає, одну новину. Це велика біда і погана справа, але не вбивство.

Він поглянув прямо в обличчя Олівії і дуже серйозно сказав:

– Але повідомлю вам погану звістку коротко і прямо, бо ви достатньо хоробрі і, мабуть, достатньо щасливі, щоб її

пережити. Зараз можете довести, що ви сильна жінка. Так, сильна, але ніяк не заможна.

Всі мовчали, а слуга Божий пояснював:

– Гроші вашого батька, на жаль, зникли. Їх розтратив сивий джентльмен на прізвище Дайк – він, на превеликий жаль, шахрай. Адмірала він убив, щоб той не виявив, що його пограбували. Банкрутство – єдиний ключ не тільки до вбивства, але і до інших таємниць. – Він пахнув люлькою і продовжив: – Я повідомив Руку, що ви позбулися спадщини, і він кинувся допомогти вам. Він чудовий чоловік.

– Та годі вам! – сердито відмахнувся Рук.

– Він справжнє чудовисько, – сказав патер Браун із холодним серцем ученого, – анахронізм, атавізм і пережиток кам'яного віку. Якщо хоч із одним варварським забобоном тепер абсолютно покінчили, то це з честю та незалежністю. Але я зустрів стільки мертвих забобонів... Рук – вимираюча тварина. Він плезіозавр. Він не хотів одружитися з дівчиною, котра може запідозрити в ньому корисливі спонукання. Тому він був такий похмурий і ожив тільки тоді, коли я приніс йому радісну звістку про банкрутство. Він хотів працювати для своєї дружини, а не жити у неї на утриманні. Який жах, еге ж? Та перейдімо до приємнішої теми – Гаркера. Я сказав йому, що ви позбулися спадщини, і він панічно кинувся геть. Не будемо надто суворими. У нього були і погані, і хороші пориви, але всі вони переплутані. Прагнення досягти успіху не таке вже й страшне, але він називає його

прагненням до ідеалу. Старовинне почуття честі веліло не довіряти успіху, молодик міркував: «Це мені вигідно, отже, це нечесно». Сучасна мерзенна мораль вселяє, що «робити добро» і «робити гроші» – одне і те саме. В іншому він – хороший хлопець, яких тисячі. До зірок ідеш чи у вищий світ – усе вгору. Хороша дружина, хороші гроші – все добре. Він – не цинічний пройдисвіт, тоді б він одурих вас або відмовився, залежно від обставин. Він не міг глянути вам в очі, адже з вами залишилася половина його розбитого ідеалу. Я нічого не казав адміралу, але хтось сказав. Під час великого параду на борту він дізнався, що один родинний правник зрадив його. Адмірал так розхвилювався, що зробив те, чого ніколи б не вчинив при здоровому глузді, – зійшов на берег в трикутному капелюсі і визолоченому мундирі, щоб спіймати злочинця. Він дав телеграму в поліцію, ось чому інспектор вештався біля «Зеленого чоловічка». Лейтенант Рук подався за ним на берег. Він підозрював, що в родині якась біда, і частково сподівався, що зуміє допомогти та виправдатися. Тому він поводився так нерішуче. Що ж до того, чому він оголив шпагу, то тут справа в уяві. Він романтик, марив шпагами, втік на море, опинився на службі, де йому дозволяють носити шпагу приблизно раз у три роки. Він гадав, що сам на дюнах, де він грався в дитинстві. Якщо ви не розумієте, що він робив, то можу тільки сказати, як Стівенсон: «Ви ніколи не будете піратом». І ніколи не будете поетом, як ніколи не були хлопчиськом.

– Я не була, – серйозно сказала Олівія, – але, здається, втямила.

– Майже кожен чоловік, – правив своє священик у роздумах, – грається з якоюсь річчю, схожою на шаблю або кинджал, навіть із кишеньковим ножем. Ось чому мені здалося дуже дивним, що юрист цього не робив.

– Про що це ви? – спитав Бернс. – Чого він не робив?

– Невже ви не помітили? – здивувався патер Браун. – Там, у конторі, він грався з ручкою, а не зі складаним ножем, хоча у нього гарний блискучий ніж у формі стилета. Ручки запилені і забруднені чорнилом, а ніж тільки-но вичищений. Але він із ним не бавився. Є межі і для іронії.

Інспектор помовчав і сказав, немов прокидаючись від глибокого сну:

– Не знаю, на якому я світі, і не знаю, дісталися ви до кінця, але я не дістався до початку. Звідки у вас докази проти юриста? Що навело вас на цей слід?

Патер Браун засміявся коротко та невесело.

– Убивця схибив на самому початку, – сказав він. – Не збагну, чому цього не помітили. Коли ви повідомили про смерть, передбачалося, що ніхто нічого не знає, крім одного, – адмірала чекають вдома. Коли ви сказали, що він утонув, я спитав, коли це сталося, а Дайк запитав, де знайшли тіло.

Священик спинився, щоб вибити люльку, і продовжував міркувати:

– Коли вам кажуть про моряка, що він потонув, природно припустити, що він потонув у морі. У будь-якому разі, слід допустити таку можливість. Якщо його змило за борт, або він пішов на дно з кораблем, або «віддав глибині» своє тіло, ніхто не чекає, що його тіло знайдуть. Дайк же спитав, де знайшли тіло, і я второпав, що він це знає. Адже саме він поклав тіло у ставок. Ніхто, крім убивці, не подумав би про таку дурню, як моряк, котрий потонув у ставку, за сотні ярдів від моря. Ось чому я позеленів не згірше за «Зеленого чоловічка». Ніяк не можу звикнути, що сиджу поряд із убивцею. Я висловив це алегорично, але це щось означає. Я сказав, що тіло вкрите мулом, та це могли бути і морські водорості.

На щастя, трагедія не може вбити комедію. Єдиний діючий компаньйон фірми «Вілліс, Гардман і Дайк» пустив собі кулю в лоб, коли інспектор прийшов заарештувати його, а в цей час Олівія і Роджер на вечірньому березі гукали одне одного, як робили це в дитинстві.

Відсутність пана Гласса

Кабінет Оріона Гуда, відомого кримінолога та консультанта з нервових і моральних розладів, перебував у Скарборо, і за вікнами його – як і за іншими величезними і світлими вікнами – синьо-зеленою мармуровою стіною стояло Північне море. У таких місцинах морський пейзаж одноманітний, як орнамент; а тут і в кімнатах панував нестерпний, справді морський лад. Не треба думати, що мова йде про бідність чи нудьгу, – і розкіш, і навіть поезія були там, де їм належить. Розкіш була тут – на столику стояло коробок із десять найкращих сигар. Ті, що міцніші, лежали біля стіни, а слабші – ближче. Був тут і набір чудових напоїв, але люди з багатою уявою стверджували, що рівень віскі, бренді та роману ніколи не знижується. Була і поезія – в лівому кутку стояло стільки ж англійських класиків, скільки стояло в правому англійських та інших письменників. Але якщо хтось брав звідти Шеллі чи Чосера, порожнє місце зяло, немов вирваний передній зуб. Не можна сказати, що книг не читали, – читали, мабуть. І все ж здавалося, що вони прикріплені ланцюгом, як Біблія в старих церквах. Доктор Гуд шанував свою бібліотеку, як шанують громадські бібліотеки. Й якщо професорська строгість охороняла вірші та пляшки, годі й казати, з яким урочистим пошануванням слугували тут ученим працям і тендітним, як у казці, ретортам.

Доктор Оріон Гуд міряв кроками простір – обмежений, як кажуть у підручниках, Північним морем зі сходу, а зі заходу – рядами книг із соціології та криміналістики. Він був в оксамитовій куртці, як художник, але носив її без будь-якої недбалості. Волосся його сильно посивіло, але не порідшало. Обличчя було худе, але бадьоре. І він, і його житло здавалися і тривожними, і строгими, як море, біля якого він (здля здоров'я, звісно) побудував собі будинок.

Доля, мабуть, жартома впустила в довгі, суворі, окреслені морем кімнати чоловіка, до подиву не схожого на них і на їхнього власника. У відповідь на ввічливе, коротке «прошу» двері відчинилися всередину, і в кабінет увійшов безформний чоловічок, котрий безуспішно боровся з парасолькою та капелюхом. Парасолька була чорна, стара і давно не знала ремонту. Капелюх – крилатий, рідкісний у цих краях. Власник же цих аксесуарів здавався втіленням беззахисності.

Господар зі стриманим подивом дивився на нього, як дивився б на громіздке, нешкідливе чудовисько, що виповзло з моря. Прибулець дивився на господаря, сяючи та відсапу-ючись, немов гладка служниця, втиснувшись в омнібус. Як і вона, він світився наївним торжеством і ніяк не міг впоратися з речами. Коли він сів у крісло, капелюх упав, упала й парасолька. Гість нахилився, щоб їх підняти, але кругле, радісне обличчя було звернене до господаря.

– Моє прізвище Браун, – промовив він. – Даруйте, будь ласка. У справі Мак-Небів. Кажуть, ви в таких речах допомагаєте. Вибачте, якщо щось негаразд.

Він спіймав капелюх і якомсь смішно кивнув, немов радів, що все гаразд.

– Я не зовсім тямлю, – сказав учений стримано та холодно. – Боюся, ви помилилися адресою. Я – доктор Гуд. Я пишу й викладаю. Справді, кілька разів поліція зверталася до мене з особливо важливих питань...

– Це якраз дуже важливо! – зупинив його дивний відвідувач. – Подумайте тільки, її мати не дає їм одружитися! – І він відкинувся у кріслі, явно тріумфуючи.

Науковець похмуро насупив брови. В його очах поблискував гнів, а може, і сміх.

– Розумієте, вони хочуть одружитися, – промовляв чоловічок у дивовижному капелюсі. – Меггі Мак-Неб і Тодгантер хочуть одружитися. Чи є на світі щось важливіше?

Професорські тріумфи відняли у Гуда багато, скажімо так, здоров'я, а може, і віру. Проте він ще вмів дивуватися безглуздості. При останньому доводі щось клацнуло у нього всередині, і він опустився в крісло, посміхаючись трохи глузливо, як лікар на прийомі.

– Пане Браун, – серйозно сказав він, – минуло чотирнадцять із половиною років з того часу, як зі мною радилися в приватній справі. Тоді мова йшла про спробу отруїти прези-

дента Франції на банкеті у лорда-мера. Зараз, як я розумію, мова йде про те, чи годиться в наречені якомусь Тодгантеру ваша знайома на ім'я Меггі. Що ж, пане Браун, я люблю ризик. Беруся вам допомогти. Родина Мак-Небів отримає пограду, таку же цінну, як та, що отримали французький президент та англійський король. Ні, кращу – за чотирнадцять років. Сьогодні я вільний. Отже, що ж у вас сталося?

Коротун подякував йому щиро, але якимось несерйозно. Так дякують сусідові, котрий передав сірники, а не прославленому ботаніку, котрий обіцяв знайти рідкісну травичку. Тому відразу, без перерви, перейшов до розповіді.

– Я вже казав, що моє прізвище – Браун. Служу я в католицькій церковці, ви її бачили, мабуть, там, за похмурими вулицями, в північній околиці. На самій останній і найпохмурішій вулиці, що йде уздовж моря, немов гребля, живе одна моя парафіянка, пані Мак-Неб, жінка гідна та доволі норавлива. Вона здає кімнати, й у неї є донька, і ця донька, і вона, і орендарі... ну, кожен по-своєму має рацію. Зараз там тільки один мешканець, називається Тодгантер. З ним ще більше клопоту, ніж із іншими. Він хоче одружитися з донькою.

– А донька? – поцікавився Гуд, щиро розважаючись. – Чого ж хоче вона?

– Вийти за нього, певна річ! – вигукнув священик і випростався на кріслі. – В тому-то й складність.

– Атож, страшенна загадка, – погодився доктор Гуд.

– Джеймс Тодгантер, – продовжував священик, – хороший чоловік, наскільки мені відомо, а відомо про нього небагато. Він невисокий, веселий, спритний, як мавпа, поголений, як актор, і ввічливий, як чичероне. Грошей у нього вистачає, але ніхто не знає, чим він займається. Пані Мак-Неб, жінка похмура, впевнена, що чимось жахливим, швидше за все – робить бомби. Мабуть, бомби ці дуже сумирні, бо бідолаха просто сидить годинами замкнений. Він каже, що це тимчасово, так треба, до весілля все з'ясується. Більше нічого і немає, але пані Мак-Неб твердо знає ще щось. Чи вам пояснювати, як швидко поростають легендами шляхи незвідані! Подейкують, що крізь двері чути два голоси, а коли двері відчинені – мешканець завжди один. Пліткують, що якийсь чоловік у циліндрі вийшов із туману, мало не з моря, тихо перетнув пляж і садочок і балакав із Тодгантером біля заднього вікна. Здається, бесіда обернулася сваркою – господар захряснув вікно, а гість розчинився в тумані. Сім'я в це вірить, але у пані Мак-Неб є й своя версія: той, «інший» (ким би він не був), виходить ночами зі скрині, яка вдень замкнена. Як бачите, за дверима приховані дива і чудовиська, гідні «Тисячі й однієї ночі». А маленький мешканець у пристойному піджаку точний і нешкідливий, як годинник. Він акуратно платить, не п'є, терплячий і лагідний з дітьми і може розважати їх без угаву, а головне – він полонив доньку, і вона готова хоч зараз вийти за нього заміж.

Люди, віддані важливій теорії, люблять застосовувати її й

у дрібницях. Знаменитий науковець не без гордощів зійшов до простодушності священика. Сівши зручніше, він почав розсіяним тоном лектора:

– У будь-якому, навіть незначному випадку, слід враховувати закони природи. Та чи інша квітка може до зими і не зів'янути, але квіти в'януть. Та чи інша піщинка може встати перед прибоєм, але прибій є. Для вченого історія – ланцюг міграцій, що змінюють одна одну. Людські потоки приходять, потім – зникають, як зникають восени мухи та птахи. Основа історії – раса. Вона породжує і віру, і суперечки, і закони. Один із кращих прикладів цього – дика, зникаюча раса, яку ми звемо кельтською. До неї належать ваші Мак-Неби. Кельти низькорослі, смагляві, ліниві та мрійливі. Вони легко приймають будь-яке марновірство – скажімо (вибачте, звісно), те, чого вчить ваша Церква. Чи треба дивуватися, якщо такі люди, заколисані шумом моря і звуками органа (даруйте!), пояснять фантастичним чином найзвичайніші речі? Коло ваших турбот обмежене, і вам видно тільки цю конкретну господиню, перелякану вигадкою про два голоси і вихідця з моря. Діяч науки бачить цілий клан таких господинь – однакових, мов птахи однієї зграї. Він бачить, як тисячі бабусь у тисячах будинків вливають ложку кельтської гіркоти в чайне горнятко сусідки. Він бачить...

Тут за дверима знову пролунав голос, цього разу – нетерплячий. У коридорі зашуміла спідниця, хтось пробіг, і в кабінет увірвалася дівчина. Одягнена вона була добре, але не

дуже акуратно. Її світле волосся розвіялося, а обличчя назвали б чарівним, якби не вилиці, як у багатьох шотландців, вони були ширшими і різкішими, ніж слід.

– Даруйте, що завадила! – вигукнула вона так голосно, немов наказувала, а не просила вибачення. – Я за патером Брауном. Справа жахлива...

– Що трапилося, Меггі? – спитав священник, незграбно підіймаючись.

– Здається, Джеймса вбили, – пояснила вона, переводячи дух. – Цей Гласс знову приходив. Я чула через двері два голоси. У Джеймса голос низький, а у цього – тонкий, злий...

– Гласс? – повторив священник дещо збентежено.

– Так його звати! – нетерпляче крикнула Меггі. – Я чула, як вони лаялися. Через гроші, мабуть. Джеймс казав увесь час: «Так... так... пане Гласс... ні, пане Гласс... два, три, пане Гласс...» Ах, про що ми балакаємо! Ідіть хутчій, ще можна встигнути!

– Куди саме? – спитав учений, зацікавлено поглядаючи на гостю. – Чому грошові справи пана Гласса вимагають такої терміновості?

– Я хотіла виламати двері, – сказала дівчина, – і не змогла. Тоді побігла у двір і влізла на підвіконня. В кімнаті було зовсім темно, наче порожньо, але, чесне слово, в кутку лежав Джеймс. Його отруїли, задушили...

– Це дуже серйозно, – сказав священник і встав, не без зусиль зібравши непокірні речі. – Я саме розповідав про вашу

справу доктору, і його точка зору...

– Дуже змінилася, – перебив учений. – Здається, в нашій гості не так уже й багато кельтського. Зараз я вільний. Візьму капелюх і піду з вами в місто.

Кілька хвилин по тому вони досягли похмурого початку потрібної їм вулиці. Дівчина ступала твердо та невтомно, як горяни. Вчений рухався м'яко, але спритно, як леопард. Священик дріботів бадьорим клусом, не претендуючи на витонченість. Ця частина міста якоюсь мірою виправдовувала міркування про понурий смуток середовища. Будинки тяглися вздовж берега уривчастим, нерівним рядом. Збиралися ранні похмурі сутінки. Бузкове, як чорнило, море шуміло тихо та грізно. У жалюгідному садку, що спускався до берега, стояли чорні, голі дерева, немов чортяки підняли лапи від подиву. Назустріч бігла господиня, здійнявши до неба худі руки; її суворе обличчя було темним у тіні, і сама вона була чимось схожа на нечистого. Науковець і священик слухали киваючи, як вона повідомляє уже відомі їм речі, додаючи моторошних деталей та вимагаючи помсти незнайомцю за те, що він убив, і мешканцеві – за те, що він убитий, і за те, що він сватався до доньки, і за те, що так і не дожив до весілля. Потім вузькими коридорами вони дійшли до замкнених дверей, і вчений спритно, як старий слідчий, виламав їх плечем.

У кімнаті було тихо і страшно. Перший же погляд незаперечно доводив, що тут відчайдушно боролися щонайменше

двоє людей. На столику і на підлозі валялися карти, немов хтось раптово перервав гру. Дві склянки стояли на столику – вино налити не встигли, – а третя купою уламків виблискувала на килимі. Неподалік лежав довгий ніж, точніше – коротка шпага з химерним візерунковим руків'ям. На матове лезо падало сіре світло з вікна, за яким чорніли дерева на свинцевому тлі моря. В іншому кутку поблискував циліндр, вочевидь, збитий із голови, здавалося, що він ще котиться. У третій же куток недбало, як лантух картоплі, кинули Джеймса Тодгантера, обв'язавши його, проте, немов багаж, заткнувши шаликом рот і скрутивши руки та ноги. Темні його очі бігали по боках.

Доктор Оріон Гуд постояв біля порога, дивлячись туди, де все беззвучно свідчило про насильство. Потім, швидко ступаючи по килиму, він перетнув кімнату, підняв циліндр і, дивлячись дуже серйозно, приміряв його зв'язаному Тодгантеру. Циліндр був такий великий, що закрив майже все обличчя.

– Капелюх пана Гласса, – сказав учений, розглядаючи підкладку в лупу. – Чому ж капелюх тут, а власника немає? Гласс не грішить недбалістю в одязі, циліндр – дуже модний, хоча і не новий, його часто чистять. Мабуть, Гласс – старий денді.

– Святі небеса! – зойкнула Меггі. – Ви б краще його розв'язали.

– Я навмисно кажу «старий», – продовжував Гуд, – хоча,

можливо, доводи мої трохи натягнуті. Волосся випадає у людей по-різному, але все ж випадає, й я б розрізнив через лупу дрібні волоски. Їх немає. Тому я і вважаю, що пан Гласс – голомозий. Порівняємо це з високим, різким голосом, який так жваво описала панна Мак-Неб (потерпіть, люба леді, потерпіть!). Можна порівняти лисий череп зі справді старечою сварливістю – і ми посміємо, мені здається, зробити свої висновки. Крім того, пан Гласс рухливий і майже без сумніву – високий. Я міг би послатися на розповідь про високого чоловіка в циліндрі, але є й точніші вказівки. Склянка розбита, й один із уламків лежить на консолі, над каміном. Він би туди не потрапив, якби склянка розбилася в руці такого невисокого чоловіка, як Тодгантер.

– До речі, – втрутився священик, – може, розв'язати його?

– Склянки свідчать не тільки про це, – продовжував експерт. – Я сказав би відразу, що пан Гласс лисий чи роздратований не стільки від років, скільки від розгульного життя. Як відомо, Тодгантер тихий, скромний, ошадливий, він не п'є і не грає в азартні ігри. Отже, карти і склянки він приготував для свого гостя. Але цього замало. П'є він чи не п'є, але вина у нього немає. Що ж було в склянках? Спробую припустити, що там було бренді або віскі, мабуть, дорогого сорту, а наливав його пан Гласс зі своєї фляжки. Ми дізнаємося про певний тип: чоловік високий, немолодий, елегантний, трохи пошарпаний, гравець і п'яниця. Такі люди часто зустрічаються на узбіччях суспільства.

– Слухайте! – закричала дівчина. – Якщо ви мене до нього не пустите, я побіжу кликати поліцію!

– Не радив би вам, панно Мак-Неб, – серйозно сказав Гуд, – поспішати за поліцією. Пане Браун, прошу вас, заспокойте своїх підопічних – заради них, не заради мене. Отже, ми знаємо головне про пана Гласса. Що ж ми знаємо про Тодгантера? Три речі: він ошадливий, він доволі заможний, у нього є таємниця. Кожному ясно, що саме це – характеристика жертви шантажу. Не менш ясно, що побляклий лоск, погані звички й озлобленість – незаперечні риси шантажиста. Перед вами типові персонажі трагедії такого типу: з одного боку, пристойна людина, котра приховує щось, а з іншого – старіючий шуліка, що чує прибуток. Сьогодні вони зустрілися, зіткнулися, і справа дійшла до бійки, точніше, до кровопролиття.

– Ви розв’яжете мотузку? – вперто спитала дівчина.

Доктор Гуд дбайливо поставив циліндр на столик і попрямував до бранця. Він оглянув його, навіть посунув і обернув трохи, але відповів таке:

– Ні. Я не розв’яжу його, поки поліціянти не принесуть кайданки.

Священик, котрий тупо дивився на килим, звернув до нього кругле обличчя.

– Що ви маєте на увазі? – спитав він.

Учений підняв з килима дивну шпагу і, відповідаючи, уважно розглядав її.

– Ваш друг зв’язаний, – почав він, – і ви вирішуєте, що його зв’язав Гласс. Зв’язав і утік. У мене ж – чотири заперечення. По-перше, чого б то такому чепуруну залишати з власної волі циліндр? По-друге, – він підійшов до вікна, – це єдиний вихід, а він замкнений зсередини. По-третє, на лезі є крапля крові, а на Тодгантеру немає ран. Супротивник, живий чи мертвий, забрав цю рану собі. І нарешті, згадаємо те, з чого ми почали. Швидше жертва шантажу вб’є свого мучителя, ніж шантажист заріже курку, яка несе золоті яйця. Здається, досить логічно.

– А мотузки? – поцікавився священик, захоплено та розгублено витріщившись на нього.

– Ах, мотузки... – протягнув учений. – Панна Мак-Неб дуже хотіла дізнатися, чому я не розв’язую її приятеля. Що ж, відповім. Тому що він і сам може вивільнитися коли завгодно.

– Що? – зойкнули всі, дивуючись кожен по-своєму.

– Я оглянув вузли, – спокійно пояснив експерт. – На щастя, я в них трохи тямлю, в кримінології це потрібно. Кожен вузол зав’язав він сам, жодного не зміг зробити сторонній. Виверт розумний. Тодгантер прикинувся, що жертва – він, а не злощасний Гласс, чиє тіло закопане в саду або сховане в каміні.

Всі понуро мовчали. Ставало темніше. Викривлені морем гілки здавалися чорнішими, сухішими і ближчими, немов морські чудовиська виповзли з безодні до останнього акту

трагедії, як колись вивіз звідти загадковий Гласс, злодій чи жертва, чудовисько в циліндрі. Сутеніло, немов сутінки – темне зло шантажу, наймерзеннішого зі злочинів, де підлість покриває підлість чорною пов'язкою на чорній рані.

Привітне і навіть смішне обличчя коротуна-священника раптом змінилося. Його скривила гримаса цікавості – не колишньої, дитячої, а тієї, з якої починаються відкриття.

– Повторіть, будь ласка, – зніяковіло сказав він. – Ви вважаєте, що пан Тодгантер сам себе зв'язав і сам розв'яже?

– Саме так, – відповів учений.

– Рани Божі! – вигукнув священник. – Невже це можливо?

Він почимчикував по кімнаті, як кролик, і з новою, пильною увагою вступився у напівзакрите циліндром обличчя. Потім обернув до присутніх своє обличчя, доволі простакувате.

– Ну, звісно! – схвильовано вигукнув він. – Хіба ви не бачите? Тож подивіться на його очі!

І вчений, і дівчина подивилися і побачили, що верхня частина обличчя, не замотана шаликом, якось дивно кривилася.

– Атож, очі дивні, – захвилювалася Меггі. – Звірі! Йому боляче!

– Ні, не те, – заперечив учений. – Вираз справді особливий... Я б сказав, що ці поперечні зморшки свідчать про незначний психологічний зсув...

– Боже милій! – заволав Браун. – Ви що, не бачите? Він

регоче!

– Регоче? – повторив учений. – З чого б йому сміятися?

– Як вам сказати... – винувато почав священик. – Не хочеться вас образити, але сміється він над вами. Я б і сам посміявся, бо вже все знаю.

– Що ви знаєте? – не витримав Гуд.

– Чим він займається, – відповів священик.

Він дріботів по кімнаті, якимось безглуздо дивлячись на речі і безглуздо підсміюючись над кожною, що, природно, всіх дратувало. Сильно сміявся він над чорним циліндром, ще сильніше – над уламками, а крапля крові мало не довела його до судом. Нарешті він обернувся до похнюпленого Гуда.

– Докторе! – захоплено вигукнув він. – Ви – великий поет! Ви, немов Бог, викликали тварюку з небуття. Наскільки це краще, ніж реальні факти! Так, факти просто смішні, просто дурнуваті перед цим!

– Не розумію, – зарозуміло сказав Гуд. – Факти мої незаперечні, хоча і недостатні. Я віддаю належне інтуїції (або, якщо вам заманулося, поезії) тільки тому, що зібрані ще не всі деталі. Пана Гласса немає...

– Ось! – весело закивав священик. – У тому-то й річ – його немає. Його зовсім немає, – додав він задумливо, – зовсім-зовсім.

– Хочете сказати, його немає в місті? – спитав Гуд.

– Його ніде немає, – відповів патер Браун. – Він відсутній по суті своїй, так би мовити.

– Ви справді вважаєте, – посміхнувся вчений, – що такої людини немає взагалі?

Священик кивнув.

Оріон Гуд презирливо гмикнув.

– Що ж, – сказав він, – перш ніж перейти до сотні з гаком інших доказів, візьмемо перше – те, з чим ми зіткнулися відразу ж. Якщо його немає, кому тоді належить цей капелюх?

– Тодгантеру, – сказав патер Браун.

– Він йому завеликий! – нетерпляче крикнув Гуд. – Він не міг би носити його.

Священик з нескінченною лагідністю похитав головою.

– Я не кажу, що він його носить, – відповів він. – Я сказав, що це його капелюх. Невелика, але все ж різниця.

– Що за різниця? – перепитав кримінолог.

– Любий пане! – правив лагідно священик, вперше піддавшись нетерплячці. – Зайдіть у найближчу крамницю – і ви побачите, що капелюшник сам не носить свої капелюхи.

– Він на них заробляє, – заперечив Гуд. – А що витягує з капелюха Тодгантер?

– Кроликів, – відповів патер Браун.

– Що? – зойкнув доктор Гуд.

– Кроликів, стрічки, солодощі, рибок, серпантин, – швидко перелічив священик. – Як ви не збагнули, коли здогадалися про вузли? І зі шпагою те ж саме. Ви сказали, що на ньому немає рани. І правда – рана в ньому.

– Під сорочкою? – серйозно спитала господиня.

– Ні, в ньому самому, всередині, – відповів священник.

– І що ви хочете цим сказати?

– Пан Тодгантер вчиться, – м'яко пояснив Браун. – Він хоче стати фокусником, жонглером і червовомцем.

Капелюх – для фокусів. На ньому немає волосся не тому, що його носив голомозий Гласс, а тому, що його ніхто не носив. Склянки – для жонгливання. Тодгантер кидав їх і ловив, але ще не призвичаївся як слід і розбив одну об стелю. І шпагою він жонглював, а крім цього, навчався її ковтати. Ковтання шпаг – почесна і важка справа, але тут він також не призвичаївся і подряпав горло. Там – ранка, досить легка, а то б він був сумніший. Ще він навчався звільнитися від пут й якраз збирався вивільнитися, коли ми увірвалися. Карти, природно, для фокусів, а на підлогу вони впали, коли він вправлявся і кидав їх. Розумієте, він зберігає таємницю, фокусникам інакше не можна. Коли перехожий в циліндрі зазирнув у вікно, він його прогнав, а люди наговорили всіляких дурниць, і ми повірили, що його мучить чепуристий привид.

– А як же два голоси? – здивувалася Меггі.

– Хіба ви ніколи не бачили червовомця? – спитав священник. – Хіба ви не знаєте, що сам він балакає нормально, а відповідає тим тонким, скрипучим, дивним голосом, який ви чули?

Після тривалої мовчанки доктор Гуд уважно дивився на

священика, дивно всміхаючись.

– Авжеж, ви розумні, – сказав він. – Краще й у книзі не напишеш. Тільки одного не пояснили: імені. Панна Мак-Неб ясно чула: «Пан Гласс».

Священик по-дитячому захихотів.

– А, – сказав він, – це дурніше за все. Наш приятель кидав склянки і рахував, скільки спіймав, а скільки впало. Він казав: «Раз-два-три – повз склянку,⁸ раз-два-три – повз склянку...»

Секунду стояла тиша, потім всі розреготалися. Тоді той, хто лежав у кутку, із задоволенням скинув мотузки, встав, вклонився і вийняв із кишені червоно-синю афішу, що повідомляла: Саладін, перший у світі фокусник, жонглер, червономовець і стрибун, виступить із новою програмою в місті Скарборо в понеділок, о восьмій годині вечора.

⁸ Склянка англійською – glass.

Крилатий стилет

У житті патера Брауна був період, коли він не міг, не здригнувшись, повісити капелюх на вішаку. Цією ідіосинкразією він був зобов'язаний одній деталі досить складних подій. Але при його зайнятості у священника в пам'яті, можливо, лише одна ця деталь і збереглася. Пов'язана вона з обставинами, які одного особливого дня спонукали доктора Бойна, котрий служив при поліційній частині, послати за священником.

Доктор Бойн був довготелесий смаглявий ірландець, один із тих невдах-ірландців, котрі вештаються на білому світі: вони тлумачать на всі лади про науковий скептицизм, матеріалізм і цинізм, але все, що стосується релігійної обрядовості, неодмінно відносять до традиційної релігії своєї рідної країни. Важко сказати, що таке для них ця релігія – поверхневий наліт чи солідна субстанція. Найімовірніше – те й інше вкупі, із ґрунтовним прошарком матеріалізму. Як би там не було, тільки йому спадало на гадку, що він порушував цю галузь, тому запрошував патера Брауна аж ніяк не прикидаючись, ніби йому було б приємно, якби події набули такого вислідку.

– Знаєте, я не зовсім ще впевнений, чи потрібні ви мені, – сказав він. – Я ні в чому наразі не впевнений. Нехай мене повісять, якщо я знаю, хто тут потрібен – лікар, поліціант

чи священник!

– Ну, що ж, – усміхнувся патер Браун, – оскільки ви поеднуєте в собі лікаря і правоохоронця, я, вочевидь, опинився в меншості.

– Припустімо, що ви – те, що політичні діячі називають «освіченою меншістю», – відповів медик. – Я знаю, що вам доводилося працювати і в нашій царині. Але в тому-то й річ, що тут дуже важко сказати, кого стосується ця історія, а може, тут навіть ідеться про піклування про божевільних. Ми тільки-но отримали листа від чоловіка, котрий живе неподалік, у тому білому будиночку на пагорбі. Він просить у нас захисту: його життя загрожує небезпека. Ми спробували, як могли, з'ясувати факти. Мабуть, найкраще розповісти вам усе із самого початку.

Такий собі Елмер, багатий землевласник одного із західних штатів, одружився порівняно пізно. У нього народилося троє синів – Філіп, Стівен та Арнольд. Ще замолоду, не розраховуючи, що у нього буде прямий спадкоємець, він усиновив хлопчика, на його думку, дуже здібного та перспективного, на ім'я Джон Стрейк. Походження той був доволі темного: хтось казав, що він підкидьок, хтось вважав циганом. Можливо, остання чутка була пов'язана з тим, що Елмер на схилі років ударився в похмурий окультизм, хіромантію й астрологію, і, за словами його синів, Стрейк захоплювався ці захопленнями. Втім, сини ще багато чого патякали. Вони казали, ніби Стрейк – ще той негідник, а головне – майстерний

брехун. Він геніально, в одну мить винаходив відмовки і подавав їх так, що міг одурити будь-якого детектива. Але, можливо, що це – упередження, достатньо природне, мабуть. Ви, ймовірно, вже здогадуєтеся, що сталося. Стариган залишив усе без винятку прийомному синові, і після його смерті сини опротестували заповіт. Вони доводили, що батько був украй заляканий і втратив волю, якщо не розум. За їхніми словами, незважаючи на протести доглядальниць і рідних, Стрейк найзухвалішим і незвичайним чином пролазив до нього і тероризував нещасного на смертному одрі. Як би там не було, їм вдалося довести, що покійний був не при собі, і суд визнав духовний заповіт недійсним. Таким чином, сини отримали спадщину. Подейкують, що Стрейк оскаженів і присягнувся, що вб'є всіх трьох, одного за одним. По захист до нас звернувся третій і останній із братів, Арнольд Елмер.

– Третій і останній? – перепитав патер Браун, серйозно глянувши на співрозмовника.

– Атож, – сказав Бойн. – Двоє інших померли.

Вони помовчали, потім гість продовжив:

– Звідси і починається та частина історії, яка залишається під сумнівом. Немає доказів, що вони вбиті, але, можливо, що це і так. Старший, котрий став поміщиком, нібито наклав на себе руки в саду. Інший, промисловець, потрапив головою в машину в себе на фабриці. Може, він оступився, впав... Але якщо їх убив Стрейк, то він дуже спритно все облаштував і спритно вислизнув. З іншого боку, можлива і

манія переслідування, що дала підстави для збігів. Тямите, що мені треба? Мені потрібен меткий чоловік, до того ж особа неофіційна, котрий міг би піднятися нагору, побалакати з Арнольдом Елмером і скласти про нього своє враження. Ви зумієте відрізнити людину, одержиму нав'язливою ідеєю, від людини, котра каже правду. Я хочу, щоб ви розвідали все перед тим, як ми візьмемося за справу.

– Дивно, що вам не довелося взятися за це раніше, – зауважив патер Браун. – Триває все, мабуть, уже давненько. Чому він звернувся до вас саме зараз?

– Мені воно, звісно, спало на гадку, – відповів доктор Бойн. – Він подає причину, але, зізнаюся, вона такого ґиґиґу, що мимоволі питаєш: чи не фантазія тут хворого мозку? За його словами, всі слуги раптом застрайкували і подалися геть, ось він і змушений просити, щоб поліція взяла на себе охорону його оселі. Розслідування показало, що втеча слуг справді відбулася. І в місті, певна річ, шириться купа вигадок, дуже односторонніх. Якщо вірити слугам, їхній господар став абсолютно неможливий – вічно тривожився, лякався, хотів, щоб вони вартували будинок, як чатові, або просиджували ночі без перерви, як лікарняні доглядальниці. Загалом їм не вдавалося відпочити, бо він не погоджувався залишитися сам. Врешті-решт, вони сказали йому, що він з'їхав із глузду, і почали вимагати розрахунок. Природно, це ще не доводить, що він божевільний. Але тільки великий дивак може вимагати в наш час від лакея та покоївки, щоб вони

виконували обов'язки озброєної охорони.

– Одне слово, – посміхаючись зауважив священник, – йому потрібен поліціант, котрий виконував би обов'язки покоївки, бо покоївка не захотіла виконувати обов'язків правоохоронця.

– Я теж здивувався, – кивнув лікар, – але не хотів відмовляти, не спробувавши піти на компроміс. Ви й втілюєте цей компроміс.

– Чудово, – просто сказав патер Браун. – Я зараз же провідаю його, якщо бажаєте.

Горбиста місцевість, що оточувала містечко, була скута морозом, а небо здавалося ясным і холодним, як сталь, тільки на північному сході вже збиралися хмари, облямовані блідим сяйвом. На тлі цих зловісних плям білів будиночок із високою колонадою класичного взірця. Дорога, що здіймалася спіраллю на пагорб, губилася в темній гущі чагарника. Коли патер Браун підходив до кущів, на нього раптом повіяло холодом, ніби він наближався до льодовика чи Північного полюса. Але цілком притомний священник на такі фантазії дивився, як на фанаберії, і тільки весело зауважив, зиркнувши на велику синювато-багряну хмару, що повільно виповзала з-за садиби:

– Зараз піде сніг.

Минувши низьку ковану решітку в італійському стилі, він увійшов у сад, на якому лежала та печать запустіння, яка

буває властива лише дуже впорядкованим місцям, коли там запанував безлад. Паморозь припудрила зелений чагарник, що густо розрісся. Бур'яни довгими френзлями облямували квіткові грядки, стираючи межі, і будинок по пояс густо обріс дрібними деревами і кущами. Деревя тут росли тільки хвойні або особливо витривалі, вони буйно розрослися, та пишними все ж не здавалися, занадто вони були холодні, північні, немов якісь арктичні джунглі. І при погляді на будинок думалося, що його класичному фасаді і світлим колонам виходити б на Середземне море, а він занепадає і хиріє на суворих вітрах Півночі. Класичні орнаменти лише підкреслювали контраст. Каріатиди та маскарони сумно дивилися з кутів будівлі на занедбані доріжки, і здавалося, що вони замерзають. А самі завитки капітелей згорнулися, ніби від холоду.

Зарослими травою сходинками патер Браун піднявся до вхідних дверей, з високими колонами по обидва боки, і постукав. Потім він зачекав кілька хвилин, постукав знову і став терпляче чекати, притулившись спиною до дверей, споглядаючи ландшафт, що повільно темнів у міру того, як насувалася тінь величезної хмари, що повзла з півночі.

Над головою священика чорніли колони портика, опаловий край хмари балдахіном навис над ним. Сірий, із переливчастими фальбанками балдахін опускався все нижче й нижче, і скоро від забарвленого в біде зимового неба залишилося лише кілька срібних стрічечок і клаптів.

Патер Браун чекав, але з оселі не долинали жодного зву-

ку. Тоді він швидко спустився сходами й обігнув будинок, шукаючи іншого входу. Священик натрапив на низькі бічні двері, потарабанив у них, почекав. Смикнувши за ручку, він переконався, що двері замкнені на ключ або засув, і пішов уздовж стіни, подумки враховуючи всі можливості та гадаючи, чи не забарикадувався цей ексцентричний пан Елмер у глибині будинку так ґрунтовно, що до нього навіть стукіт не долинає. А може, він барикадується саме зараз, вважаючи, що цим стуком дає про себе знати мстивий Стрейк.

Можливо, що слуги, залишаючи будинок, відчинили всього одні двері, які господар і замкнув за ними. Але швидше за все, йдучи вони не дуже турбувалися про заходи охорони. Патер Браун продовжував обходити будинок. Через кілька хвилин він повернувся до своєї початкової точки і тут же побачив те, що шукав.

Засклені двері однієї кімнати, зовні завішені плющем, були нещільно причинені. Вочевидь, їх забули замкнути. Один крок, і служитель Церкви опинився в кімнаті – комфортабельній, хоча і старомодно обставленій. З цієї кімнати тягнулися сходи нагору. З іншого боку виднілися двері в сусідню кімнату і ще одні – з червоними скельцями, пережиток колишньої пишноти, точнісінько навпроти вікон і гостя.

Праворуч на круглому столику стояло щось на зразок акваріума – велика скляна чаша із зеленуватою водою, в якій плавали золоті рибки, а прямо навпроти акваріума – якась пальма з дуже великим зеленим листям. Все це було таким

запилюченим, таким вікторіанським, що телефон у ніші, напівприхований фіранкою, здавався зовсім недоречним.

– Хто там? – крикнув різкий голос з-за дверей із червоним склом. У тоні чулася недовіра.

– Чи можу я бачити пана Елмера? – винувато спитав патер Браун.

Двері розчинилися, і в кімнату ввійшов чоловік у синьо-зеленому халаті. Волосся у нього було розпатлане, скуйовджене, ніби він тільки-но встав з ліжка або вставав так завжди, але очі зовсім прокинулися, і погляд був жвавий, навіть трохи стривожений. Слуга Божий знав, що такі суперечності природні для людини, котра живе в постійному страху. Профіль був тонкий, орлиний, але перш за все вражав неохайний, навіть дикий вигляд великої темної бороди.

– Я пан Елмер, – сказав він, – але давно не чекаю відвідувачів.

Щось у його неспокійних очах спонукало патера Брауна перейти відразу ж до справи. Якщо у господаря – манія переслідування, то він не заперечуватиме.

– Ніяк не збагну, – м'яко сказав священник, – чи справді ви перестали чекати відвідувачів?

– Маєте рацію, – спокійно погодився господар. – Одного відвідувача я чекаю. Можливо, він буде останнім.

– Сподіваюся, що ні, – зауважив патер Браун. – У будь-якому випадку я радий, що не дуже схожий на нього.

Пан Елмер злісно засміявся.

– Анітрохи не схожі, – підтвердив він.

– Пане Елмер, – заговорив без викрутасів священник, – да-
руйте за мою зухвалість, але один із моїх друзів розповів
мені про ваші труднощі і просив з'ясувати, чи не можу я бу-
ти вам чимось корисним. Правду кажучи, у мене є певний
досвід у таких справах.

– Немає і не було справ таких, як ця, – заперечив Елмер.

– Хочете сказати, – здогадався гість, – що ваші брати, ко-
трі трагічно розпрощалися з життям, були вбиті?

– І навіть вбивства ці не прості, – відказав господар. – Чо-
ловік, котрий жене нас на смерть, – пекельний, і сила його
– від пекла.

– У всього зла є одне коріння, – серйозно зауважив патер
Браун, – але звідки ви знаєте, що це не прості вбивства?

Елмер відповів жестом, запросивши гостя сісти, а сам по-
вільно опустився в інше крісло, охопивши руками коліна.
Коли він підвів очі, в них з'явився м'який і задумливий ви-
раз, а голос звучав доброзичливо й упевнено.

– Зрозумійте, – сказав він, – я аж ніяк не хочу, щоб ви
вважали мене за схибнутого. Розум привів мене до цих вис-
новків, бо, на жаль, тільки розум до них і спричиняється.
Я багато книг перечитав, адже я один успадкував пізнання
батька в цій темній царині, а відтак – і його бібліотеку. Але
те, про що я хочу вам розповісти, не вичитано з книг, я ба-
чив усе на власні очі.

Священик кивнув, а його співрозмовник ніби підшукував

слова.

– Щодо старшого брата я спочатку був не зовсім упевнений. У тому місці, де його знайшли, не було ніяких слідів, жодних відбитків ніг. І револьвер лежав біля нього. Але він тільки-но отримав загрозового листа від нашого ворога – це без сумніву, на листі був знак – крилатий кинджал, одна з його проклятих кабалістичних штукочок. І служниця казала, що в напівтемряві бачила, як уздовж стіни саду щось повзло. Це була не кішка – надто вже велика. Теревенити більше не буду. Скажу одне: якщо вбивця і був, йому вдалося не залишити жодних слідів. Та коли загинув брат Стівен, було дещо інакше, і з того часу я все збагнув. Машина стояла на помості, біля підніжжя фабричної труби. Я вихопився на поміст відразу ж після того, як він упав, убитий залізним молотом. Я не бачив, щоб його вдарило щось, але... бачив те, що бачив. Тієї миті великий клуб диму закривав від моїх очей фабричну трубу, але в одному місці раптом утворилася діра, і нагорі стояла постать, загорнута в чорний плащ. Сірий дим на мить затулив її від мене. Коли дим розсіявся, я глянув на трубу. Там нікого не було. Я людина розумна, то нехай інші розумні люди пояснять мені, як можна потрапити на таку висоту й як спуститися звідти?

Він поглянув на патера Брауна, посміхаючись, немов сфінкс, а потім, помовчавши, сказав коротко:

– Череп у брата розкріється, але тіло не постраждало. І в одній із кишень ми знайшли загрозового листа, отрима-

ного напередодні, – листа з крилатим стилетом. Я впевнений, – серйозно продовжував він, – що символ «крилатий кинджал» обраний не випадково. Що б не чинив цей жахливий чоловік, все – навмисно. В голові у нього переплуталися і найскладніші плани, й усілякі, нікому не відомі визначення, шифри, образи без назв. Він належить до найгіршого на світі типу людей – до типу злих містиків. Я, звісно, не стверджую, що відгадав усе приховане під цим символом. Але є якийсь зв'язок між символом і незвичайними, злочинними діями цього чоловіка, котрий ширяє, як коршак, над нашою родиною. Чи можна не бачити зв'язку між крилатим кинджалом і смертю Філіпа – смертю на галявині власного будинку, де не залишилося навіть найменших слідів на траві чи в пилу доріжок? Чи можна не бачити зв'язку між крилатим кинджалом, який летить, немов стріла, і силуетом на фабричній трубі?

– Хочете сказати, що він літає? – задумався священник.

– Симон Волхв літав свого часу, – заперечив Елмер, – і в минулі темні часи завжди стверджували, що антихрист буде літати. Як би там не було, на листах зображений стилет із крилами. Міг він літати чи ні – інше питання, але вбити він зумів.

– Ви не помітили, на якому папері написані листи? – поцікавився патер Браун. – Певна річ, на поштовому?

Сфінкс жорстко розреготався.

– Можете самі переконатися, – похмуро сказав він. – Я

отримав сьогодні такого ж листа.

Він відкинувся на спинку крісла, витягнувши ноги з-під зеленого халата, який був йому закороткий, і опустив підборіддя на груди. Майже не рухаючись, він засунув руку в кишеню і, витягнувши за кутик папірець, твердою рукою простягнув його. У позі господаря оселі було щось, що нагадує параліч, який супроводжується і заціпенінням, і розслабленням. Але таке зауваження священника дуже підбадьорило його.

Патер Браун розглядав лист, як усі короткозорі люди, підносячи його до самих очей. Папір був не простий, хоча і шорсткий, – щось на зразок аркуша, вирваного із зошита для етюдів. На ньому червоним чорнилом було зображено кинджал із крилами – такими, як на палиці Меркурія, а внизу стояли слова: «Смерть наздожене вас наступного дня, як наздогнала ваших братів».

Патер Браун кинув папірець на підлогу і випростався.

– Не давайте залякати себе такими речами! – різко мовив він. – Ці негідники завжди намагаються відняти у нас захист, позбавивши надії.

На його подив, розслаблений у кріслі чоловік ніби прокинувся від сну та схопився.

– Маєте рацію! Ви маєте рацію! – крикнув Елмер із несподіваним пошвавленням. – Вони переконуються, що я не такий уже безпорадний, не такий безнадійний. Мабуть, у мене є більше і надії, і захисту, ніж ви гадаєте.

Він стояв, засунувши руки в кишені, і дивився згори вниз на співрозмовника, котрий раптом подумав: чи не схибнувся цей чоловік, котрий живе в невпинному страху. Але, коли Елмер озвався, його голос звучав цілком спокійно.

– Мої нещасні брати загинули, на мій погляд, тому, що користувалися невідповідною зброєю. У Філіпа завжди був при собі револьвер, і смерть його пояснили самогубством. Стівен вдавався до поліційної охорони, але боявся бути смішним і не став тягти полісмена на поміст, куди піднявся на одну мить. Обидва вони були скептиками: це реакція на той містицизм, якому віддався мій батечко в останні дні свого життя. Але я завжди знав, що вони не розуміли тата. Правда, вивчаючи цю царину, він врешті-решт потрапив під вплив чорної магії, але брати помилилися у виборі протиотрути. Протиотрута проти чорної магії – не грубий матеріалізм, не суєтна мудрість, а біла магія.

– Річ лиш у тім, – зауважив слуга Божий, – що ви розумієте під білою магією.

– Магію срібла, – пояснив таємничо пошепки його співрозмовник, і, помовчавши, додав: – Знаєте, що я так називаю? Одну хвилинку...

Він відчинив двері з червоним склом і вийшов. Будинок був не такий великий, як припускав патер Браун: двері вели не у внутрішні кімнати, а в коридор, наприкінці якого видно було інші двері, що виходили в сад. По один бік коридора були ще одні двері. «Мабуть, у спальню господаря, – подумав

священик, – звідти він і вискочив у халаті». Далі по цей бік коридора не було нічого, крім звичайного вішака, на якому, як на будь-якому вішаку, висіли безладно старі капелюхи, плащі й інший одяг.

Зате біля протилежної стіни стояв кременс з темного дуба, інкрустований старим сріблом, а над ним була розвішана старовинна зброя. Біля цього кременса і зупинився Арнольд Елмер, споглядаючи на довгий старомодний пістолет із дулом у вигляді дзвіночка.

Двері наприкінці коридора були трохи прочинені, в щілину пробивалася смуга світла. Патер Браун завжди безпомилковим чуттям вгадував, що відбувається в природі. Він одразу ж второпав, чому така напрочуд яскрава ця смуга – сталося те, що священик передбачав, коли підходив до будинку. Він пробіг повз здивованого господаря і відчинив двері. Блискуча білизна засліпила його. Всі схили пагорба затремтіли тією блідістю, в якій було щось і старовинне, і невинне.

– Ось вам і біла магія! – весело вигукнув патер Браун. А повернувшись у хол, прошепотів: – Та й магія срібла...

Справді, біле сяйво запалювало відблисками срібло і стару сталь потьмянілої зброї, оточувало срібно-сяйливим ореолом скуйовджену голову замисленого Елмера. Обличчя його залишалося в тіні, в руці він тримав пістолет заморського вигляду.

– Знаєте, чому я вибрав цей старовинний мушкет? – спитав він. – Тому, що його можна заряджати ось такою кулею!

Він вийняв із шухляди кременса маленьку ложку й із зусиллям відламав крихітну фігурку апостола.

– Повернімося в кімнату, – додав він.

– Траплялося вам читати щось про смерть Данді? – спитав він, коли вони знову сіли. – Пам’ятаєте, як Грем Клівергаузський переслідував пресвітеріанців у Шотландії і скакав на чорному коні, з яким не були страшні ніякі провалля?⁹ Його могла вбити лише срібна куля, бо він продав душу чорту! В одному з вами, мабуть, приємно мати справу – ви знаєте досить, аби вірити в диявола.

– О, так! – погодився патер Браун. – У нечистого я вірю. Але зате не вірю в Данді. Принаймні в Данді з пресвітеріанської легенди з його жажливим конем. Джон Грем був простим солдатом XVII століття, хоча кращим за багатьох інших. Якщо він когось і переслідував, то лиш тому, що був драгуном, а не драконом. Судячи з мого досвіду, продають душу чорту зовсім не такі хвальки та вояки. Ті його шанувальники, котрих я знав, були люди зовсім іншого гатунку. Не називаючи імен, які могли б спричинити сум’яття, згадаю лише про сучасника Данді. Чи чули ви про Делрімпла Стейрського?

– Ні, – похмуро заперечив Елмер.

– У будь-якому разі ви чули про те, що він зробив, – продовжував патер Браун. – Це було гірше, ніж усе будь-коли вчинене Данді. Він влаштував бійню в Гленкоу. Чоловік він

⁹ Описуються події роману Вальтера Скотта «Пуритани».

був учений, фаховий юрист, державний муж із дуже широкими поглядами, до того ж – тихий чоловічок, з обличчям тонким і розумним. Ось такі-от люди і продають душу нечистому.

Елмер підскочив на місці і палко закивав головою.

– Боже милий, ви маєте рацію! – зойкнув він. – Тонке розумне обличчя! У Джона Стрейка саме таке обличчя...

Тут він піднявся й якийсь час дивно, зосереджено вдивлявся в патера Брауна.

– Якщо ви трохи зачекаєте мене тут, я покажу вам дещо, – сказав він нарешті.

Елмер вийшов знову в середні двері, прикривши їх за собою.

«Подався, мабуть, до крененса або до себе в спальню», – подумав священник. Він не вставав з місця і неуважно дивився на килим, на який крізь скло дверей падав блідий червоноуватий відблиск. На мить він набув було яскраво-рубінового відтінку, але потім знову потьмянів, ніби сонце вигулькнуло з-за хмари і сховалося знову. В кімнаті було тихо, тільки рибки плавали туди й сюди у своїй зеленій чаші.

Патер Браун напружено думав. Хвилину-дві по тому він піднявся, безшумно ковзнув до телефону, що стояв у ніші за гардиною, і викликав доктора Бойна за місцем його служби.

– Хотів би повідомити вам дещо у справі Елмера, – тихо сказав він. – Історія цікава. На вашому місці я негайно відправив би сюди п'ять-шість людей, щоб вони оточили буди-

НОК.

Потім він повернувся на колишнє місце і сів, вступившись у темний килим, який знову затягнувся яскравими криваво-червоними барвами. Це струмування крізь скло світла навело його на думку про зародження дня, що передує появи барв, і про таємницю, що то відкривається, то затуляється, немов двері чи вікно.

Нелюдський зойк пролунав крізь зачинені двері, і майже одночасно пролунав постріл. Не встиг той гуркіт завмерти, як двері розчахнулися, і в кімнату, хитаючись, вбіг господар будинку, в розірваному біля коміра халаті, із задимленим пістолетом у руці. Він чи то тремтів із голови до п'ят, чи трясся від сміху, неприродного за таких обставин.

– Хвала білій магії! – волав він. – Хвала срібній кулі! Виплодок пекла цього разу помилився в розрахунках. Мої брати відімщені!

І впав на крісло, а пістолет вислизнув з руки і покотився на підлогу. Патер Браун кинувся в коридор. Він уже взявся було за ручку дверей, які вели в спальню, ніби маючи намір увійти, потім нахилився, розглядаючи щось, підбіг до зовнішніх дверей і відчинив їх. На снігу, нещодавно такому білому, щось чорніло, на кшталт величезної летючої миші. Але досить було поглянути знову, щоб переконатися в тому, що це – людина, яка лежить горілиць, – чоловік в крилатому брилі, які носять латиноамериканці, і в дуже широкому чорному плащі, який випадково, можливо, ліг так, що поли його або

рукави, витягнувшись на всю довжину, нагадували крила.

Рук видно не було, але патер Браун вгадав розташування однієї з них і помітив поруч напівприкриту одежею якусь металеву зброю. Найбільше це нагадувало якийсь герб – чорного орла на білому полі. Але, обійшовши навколо і зазирнувши під капелюх, патер Браун краєм ока розгледів обличчя, те саме, про яке нещодавно згадував його господар, – тонке, розумне та суворе обличчя Джона Стрейка.

– Ну, здаюся, – пробурмотів священник. – Схоже на величезного вампіра, що птахом кинувся з небес.

– А як же він міг би з'явитися інакше? – пролунав голос від дверей.

І священник, підвівши очі, побачив Елмера, котрий стояв на порозі.

– Він міг прийти, – ухильно відповів патер Браун.

Елмер широко повів рукою, вказуючи на білий килим.

– Гляньте на сніг! – сказав він глухим і тремтливим голосом. – Він і зараз незаплямований, ви самі тільки-но назвали це білою магією. На цілі милі навкруги немає жодної плями, хіба ця паскудна пляма. Жодних слідів, якщо не брати до уваги наших із вами.

Він зосереджено й загадково подивився на маленького священника і додав:

– Скажу вам ще дещо. Плащ, в якому він лежить, йому не по зросту. Ходити в ньому він не міг би – плащ волочився б по землі. Він був зовсім невисокий. Витягніть плащ уздовж

ніг і самі переконаєтесь.

– Що сталося між вами? – коротко спитав патер Браун.

– Важко описати – так швидко все сталося, – відповів Елмер. – Я визирнув у двері і тільки зібрався зачинити їх, як мене немов закрутило вихором, захопило в повітрі колесом. Я вистрелив не цілячись і побачив те, що й ви бачите. Але я переконаний, що все скінчилося б інакше, якби пістолет мій не був заряджений срібною кулею. Тоді він не лежав би тут на снігу.

– До речі, – зауважив священик, – ми залишимо його тут, на снігу, чи, може, перенести його до вас? Здається, це ваша спальня виходить у коридор?

– Ні-ні, – заквапився Елмер, – нехай лежить до приходу поліції. Досить з мене цього всього! Сил більше немає. Що б там ще не трапилося – треба щось ковтнути. А там хай хоч вішають мене, якщо їм заманеться.

Повернувшись у кімнату, Елмер впав у крісло, яке стояло між пальмою та рибками, причому ледь не перевернув акваріум. Карафку з бренді він знайшов лише після того, як понишпорив навмання в кількох шафах і по різних кутках. Він і раніше не здавався акуратним, але зараз його неухважність перейшла усі межі. Відпивши великий ковток, він заговорив збуджено, немов за всю ціну хотів порушити мовчанку.

– Ви досі сумніваєтеся, хоча бачили все на власні очі. Повірте, єдиnobорство духу, єдиnobорство Стрейка з будинком

Елмерів глибше, ніж вам здається! Кому-кому, а вам зовсім не пасує бути Томою Невіруючим. Ви б мали захищати все те, що ці дурні називають забобонами. Так, у вигадках про талісмани, приворотне зілля, срібні кулі щось є! Що ви, як католик, скажете на це?

– Скажу, що я агностик, – посміхнувся патер Браун.

– Дурниці! – нетерпляче крикнув Елмер. – Ваша позиція – вірити в різні штукенції.

– Аякже, в дещо я вірю, – погодився патер Браун. – Саме тому не вірю в інше.

Елмер нагнувся вперед і став вдивлятися в нього напружено, як гіпнотизер.

– Ви вірите в них! – торочив він. – Ви вірите в усе. Всі ми в усе віримо, навіть коли заперечуємо. Заперечуючи віримо. Хіба ви в глибині душі не відчуваєте, які суперечності тут відбуваються, що є якийсь світ, який обіймає все. Душа кочує із зірки на зірку, – все повторюється. Може, Стрейк і я боролися один із одним в іншому житті, в іншому вигляді – звір зі звіром, птах із птахом. Можливо, ми будемо боротися вічно. Якщо ми шукаємо один одного, якщо ми потрібні один одному, наша вічна ненависть – та ж любов. Добро і зло чергуються в круговерті, вони – єдині. Чи не усвідомлюєте ви в глибині душі, чи не вірите, що, крім усіх ваших вір, є лише одна реальність, і ми – її тіні? Все на світі – межі одного і того ж, єдиної серцевини, де люди розчиняються в Людині, і Людина – в Бозі?

– Ні, – відрубав патер Браун.

Зовні спускалися сутінки, був час, коли на небі, обтяжені сніговими хмарами, вони темніші, ніж на землі. Через вікно з напівзаштореною фіранкою патер Браун слабко розрізняв під колонами портика, біля головного входу, неясний силует. Кинувши погляд на засклені двері, в які він увійшов, священник побачив за ними дві нерухомі постаті.

Внутрішні, з червоним склом, були прочинені, а за ними, в коридорі, виднілися довгі тіні – сірі карикатури на людей, що переломлюються на підлозі. Доктор Бойн послухався його поради. Будинок був оточений.

– Навіщо заперечувати? – наполягав господар, як і раніше не спускаючи з нього гіпнотичного погляду. – Ви на власні очі бачили один із епізодів вічної драми. Ви бачили, як Джон Стрейк погрожував знищити Арнольда Елмера чорною магією. Ви бачили, як Арнольд Елмер за допомогою білої магії розправився з Джоном Стрейком. Ви бачите перед собою живого Арнольда Елмера. Він розмовляє з вами – і ви не вірите?

– Атож, не вірю, – твердо сказав патер Браун і піднявся з місця як відвідувач, котрий зібрався йти.

– Чому? – спитав господар.

Священик ледь підвищив голос, але його слова дзвоном відлунили у всіх закутках кімнати:

– Тому, що ви не Арнольд Елмер, – сказав він. – Я знаю, хто ви такий. Вас звати Джон Стрейк, і ви вбили останнього

з братів – того, хто лежить там, на снігу.

Стрейк, мабуть, прикликав на допомогу всю свою силу волі, востаннє намагаючись підпорядкувати собі супротивника. Навіть зіниці його стягнуло білими кільцями. Потім він раптом кинувся убік. Але в цю ж мить позаду нього розчахнулися двері, і дебелий детектив у цивільному спокійно опустил руку йому на плече. В іншій, опущеній руці, він тримав револьвер. Злочинець обвів блукливим поглядом тиху кімнату і побачив у кожному кутку по особі в цивільному.

Патер Браун того вечора довго спілкувався з лікарем про трагедію сім'ї Елмерів. До цього часу будь-які сумніви вже розсіялися: особа Джона Стрейка була встановлена, і він зізнався у своїх злочинах, точніше, хвалився своїми перемогами. Порівняно з тим, що він виконав своє життєве завдання, знищивши останнього Елмера, все інше, мабуть, було йому байдуже, навіть питання про його власне існування.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.